2020 • 9

LXXIII. évfolyam • szeptember

művelődés

közművelődési havilap

művelődés
közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:
Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:
Dáné Tibor Kálmán (főszerkesztő)
Benkő Levente (vezető szerkesztő)
Balla Sándor
Demeter Zsuzsanna
Péter János

Postacím:
400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacţia Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 – 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Judeţean Cluj

Nyomdai előkészítés:
IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Fazakas Botond
Nyomdai munkálatok:
IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 3 lej

Tartalom

Vallasek Júlia: Mi van a képernyő túlsó oldalán?
Szubjektív beszámoló a 2020. tavaszi online oktatásról 3

emlék-lapok

Saszet Géza: „Isten az én jó lelkiismeretem” A 430 éves vizsolyi biblia üzenete . . 4

kérdező

Balla Sándor: Akiben a természetjárás és a honismeret szenvedélye sosem csillapodott. Beszélgetés Dukrét Géza nyugalmazott tanárral 7

enciklopédia

Komlós Attila: Márai, az emigráns író, akinek a szabadság lett a börtöne 11

vadrózsák

Andrásfalvy Bertalan: A néprajztudomány jövője 16

galéria

Takács Gábor: Értékes hagyaték bűvöletében 20

hétköznapi hőseink

Bálint Réka, Dénes Kata Szilvia, Kiss Kamilla Alexandra, László Csilla Júlia, Nagy Kamilla: A befogadó közösséghez hű pedagógus házaspár 23

Lapszámunk szerzői:
Andrásfalvy Bertalan – néprajzkutató, ny. egyetemi tanár, Pécs
Bálint Réka – diák, Varsolc
Dénes Kata Szilvia – diák, Varsolc
Kiss Kamilla Alexandra – diák, Varsolc
Komlós Attila – református lelkész, Budapest
László Csilla Júlia – könyvtáros, Varsolc
Nagy Kamilla – diák, Varsolc
Saszet Géza (1929–2013) – filozófiai író, költő, dramaturg, Nagyvárad
Takács Gábor – grafikus, Kolozsvár
Vallasek Júlia – irodalomtörténész, egyetemi docens, Kolozsvár

A címlapon a vizsolyi református templom. Kép: Vizsolyi Református Egyházközség.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Kizárólag géppel írt vagy nyomtatott, valamint Microsoft Word programban szerkesztett elektronikus kéziratokat fogadunk el.

Támogatók:
Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

Mi van a képernyő túlsó oldalán?

Szubjektív beszámoló a 2020. tavaszi online oktatásról

Vallasek

Idén március 10-én felfüggesztették Romániában a frontális oktatást. Mondhatni március 11-én mindenki átállt online oktatásra, noha ez az állítás több sebből is vérzik.

Sok helyen hetekbe telt, amíg létrejött valamilyen oktatás, és olyanról is hallottunk, ahol érdemben semmi ilyesmi nem történt. Mert az a tény, hogy online térben zajlik valamilyen információtranszfernek nevezhető folyamat, még nem feltétlenül nevezhető online oktatásnak. Ez utóbbi alatt ugyanis olyan oktatást értek, amelyet eleve online térre alakítottak ki, tehát a tudásanyag átadása, új ismeretek begyakorlása, értékelése online közegben zajlik. Röviden: az e-mailben elküldött-visszaküldött feladatsor, olvasmánybeszámoló, zoomon felmondott utasításhalmaz még nem tekinthető online oktatásnak. Jóindulattal elnevezhetjük online közegben történő tudástranszfernek.

Az alábbiakban 6+1 pontban foglalom össze, hogyan láttam ennek a 2020. tavaszi „online-oktatásnak" az előnyeit, hátrányait.

Villanásszerű megállapításaim jószerével kettős szerepemből fakadnak: a középiskolai oktatásba (6. és 9. osztályos) gyerekeimen keresztül láthattam bele, az egyetemi oktatásba egyetemi docensként, illetve feldolgozva azt a mintegy 100 „terepnaplót", amelyet a diákjaim ebben a témában írtak.

1. A legelső, szorongásokkal teli időszakban az online térbe költöztetett oktatás minden kaotikus volta ellenére egyfajta kapaszkodót jelentett különösen a középiskolások számára. A világ nyilvánvalóan nem érhet véget, ha az embernek másnapra matek/magyar/román/fizika stb. házi feladatot adnak, és még számon is kérik.

2. Az online oktatás legnagyobb nyeresége az idő. Krónikusan fáradt diákok végre lehetőséget kaptak arra, hogy iskolaidőben is rendszeresen aludjanak. Hogy éltek-e vele, az persze már sok mindentől függ, de a lehetőség maga sok év után először volt a kezükben.

3. A képernyőn keresztül történő oktatás rettenetesen fárasztó. A képernyő mindkét oldalán. Mára számos tudományos munka ad magyarázatot arra, miért leterhelőbb 40 percet figyelni zoomon, mint a való életben. Egy biztos, 4x40 perc zoom-tanárkodás után „húzott az ágy", míg ugyanennyi idő az egyetemi tantermekben energiával töltött fel.

4. Az online oktatás kíméletlenül megmutatja minden oktatási folyamat lényegét: csak akkor működik, ha mindkét fél részt vesz benne. A tanulótól fokozott önállóságot igényel, neki kell beosztania az idejét, megtalálnia a koncentráláshoz megfelelő helyszínt, megtanulnia elvonatkoztatni a körülötte levő világtól és összpontosítania az éppen előtte álló feladatra. Mondhatni „meg kell tanulniuk tanulni", és ezt nem lehet sem gyorstalpalóval, sem külső kényszerrel egyik napról a másikra elintézni. Ez egy érési folyamat eredménye.

5. A papír-ceruza demokratikusabb, mint a digitális platformok. A karanténhetek és az online órák forgatagában diákjaimmal kommunikálva egyre erősebben éreztem azt, amit utóbb a felmérések is igazoltak: a megváltozott helyzet igazából azoknak kedvezett, akik korábban is privilegizáltabb helyzetben voltak. Ahol megvoltak a megfelelő körülmények, ahol a szülők kényszerű facilitátorként segíteni tudtak a kisebb gyerekeknek az otthoni tanulás megszervezésében, ahol jobb erőforrásokkal, esetleg online világban jártasabb tanerőkkel rendelkezett az iskola, ott meg lehetett tapasztalni az online oktatás pozitívumait. Akiknek mindez hiányzott, azoktól bibliai nyelven szólva, az is elvétetett, amire eddig támaszkodhattak.

Holott az oktatási rendszer feladata minden diák számára egyformán esélyt adni a tanulásra, egy lelkiismeretes tanár pedig nem tudja egy vállrándítással elfogadni, hogy X ebből kimarad, mert náluk csak a domb tetején álló bükkfánál van telefonjel.

6. Bizonyítást nyert Donne szép állítása: „senki sem különálló sziget", a tanításban sem csupán tanár és diák vesz részt, hanem mindkettőjük környezete. Ahogy időnként óhatatlanul belehallgattam különféle iskolai órákba, úgy engem is hallgattak olyanok, akikre nem is számítottam. A filmelemzést családi filmnézés előzte meg több diákom nappalijában, és a leggondosabb szervezés sem tudta megoldani, hogy a lakásfelújító szomszédaim kitartó munkájának hangja ne jusson el azokhoz, akiknek éppen egész más témában próbáltam előadást tartani.

+1. Méghogy az iskolában sok felesleges dolgot tanítanak! Hiszen az ember sosem tudhatja, mikor jön egy részleges kijárási tilalommal és online oktatással járó pandémia, amikor igenis elő kell ásni az agyunk mélyére száműzött információt a prokariótákról vagy az ablativus absolutus rejtélyeiről, mert a gyerek online tesztet/projektet/akármit ír. Sok ilyen vidám történet keringett iskolás gyerekkel rendelkező ismerőseim között.

Saszet Géza

„Isten az én jó lelkiismeretem”

A 430 éves vizsolyi biblia üzenete

430 éve, 1590. július 20-án látott napvilágot a fordítójáról, Károli Gáspárról *Károli-bibliá*nak is nevezett vizsolyi biblia. A magyar egyházi élet e fontos vívmánya nemcsak Isten igéjének anyanyelvű hirdetésére volt nagy hatással, hanem évszázadokon át a magyar nép nyelvi és szellemi épülésére is. A magyar nyomdászat 16. századi csúcsteljesítményeként is számon tartott *vizsolyi bibliát* 2015. január 29. óta törvény védelme alá helyezett hungarikum. A 430. évforduló alkalmából Saszet Géza korábbi írását közöljük újra.

Minden megszülető emberre a halhatatlanságot is rábízták; az örök életet, melyet annyian keresnek bekötött szemmel egy életen túli életben; és hajlamosak vagyunk megfeledkezni arról, hogy itt és most mi vagyunk az örök élet hordozói. Életünket, hitünkkel és nyelvünkkel egyetemben örökül, ajándékba kaptuk. Mondhatjuk-e jó lelkiismerettel, hogy jó sáfárai voltunk a „három tálentumnak”: népünk hitének, nyelvének és jövőjének? Röviden – csodálatos örökségünknek, magyarságunknak?

Hányfajta hit fér el egyetlen népben, amely dogmákba bástyázta hitét? Van olyan hit, amely nem ismer dogmákat? Azt hiszem nincsen. Az sem baj, ha a hit erős várat és templomot épít önmaga köré. Két templom között mégis kell legyen olyan erő is, amely a múltat átmenti a jövőbe. És kell legyen valami közös minden hitben. Azt hiszem, minden hit igaz, amely Istenhez vezet. És van egy közös nyelv, amely Moldvától a pittsburgi bányákig befogadja minden magyar ember hitét: a nép nyelve, amely szól életről, halálról, sorsról és szerelemről.

„Írói életem – írja Németh László *Két templom* között című tanulmányában – természetes, az egész magyarságé volt, s eszembe se jutott, hogy egyik töredékének legyek pajzsa-alabárdja. De legközelebb hozzám, hívatlanul is a protestáns világ húzódott... A protestantizmusban én sokkal jobban hiszek, mint amennyire egyáltalán egy református egyházférfi hihet. Neki a protestantizmus egy teológiai kövekből rakott ház, amelyet Luther és Kálvin őrizetére itt hagytak. Nekem a protestantizmus a vallásos állapot egy formája, mely Luther előtt legalább kétezer évvel kezdődött, s messze túlárad a ma egyházain. A protestantizmus az emberből szóló Isten vallása... átszállt, átment ez a bennlakó isten a középkoron is; a tizenegyedik-tizenkettedik század nagy szerzetes lelkeiben ő élt;

2020. február 18-án, a vizsolyi református gyülekezetben hálaadó istentisztelet keretében mutatták be a vizsolyi (Károli) biblia történelmi hasonmás kiadását. Kép: Vizsolyi Református Egyházközség

sokszor az egyháznak mániákusaiban is ő; egy Gergely és egy Kálvin épp őbenne rokonok. A reformációnak két nagy szerencsétlensége volt. Egyik: megelőzte, nem sokkal, az emberi gondolkodás természet-tudományos forradalmát, s így a régi, démoni gondolkodás koloncaitól nem szabadulhatott meg teljesen. Másik: hozzá kellett kötni magát pártfogó politikai erőkhöz és egyház lett a szó egyre kompromittáltabb értelmében. A bennlakó isten azonban nem osztozott az egyház láncaiban; rábízta magát az egyházon kívüli protestantizmusra, s laikus szíveken jött le máig."

Micsoda eretnekségnek számíthatott az első protestáló bibliafordítók kódexekbe rejtett kísérlete, hogy a tilalom ellenére Istent magyarul megszólaltassák, mert az egyház csak a latin nyelvbe eltemetett *Vulgata* szövegértelmezését tekintette érvényesnek. A szívekben mégis valami, vagy valaki „felhágott, miként füstnek vesszeje, mirrhának és temjénnek illatjából" (*Döbrentei-kódex*). Ízig-vérig protestáns hit lángolt minden szívben, amely nem engedte, hogy Isten szava egy halott nyelv edényében elhamvadjon. Mintha az Írás csodája vált volna valóra, amikor élő, szent lángként forrósodott át a nép nyelvén a Bécsi-, a Müncheni-, az Apor-, a Jordánszky-, Döbrentei-, Gyulafehérvári-, Székelyudvarhelyi-, Keszthelyi-, vagy Kulcsár-kódex lapjain.

„Megpusztéjtatott a vidék, sírt a föld, megpusztéjtatott a búza és meggyaláztatott a bor és megbetögült az olaj... és ordejtottanak a szőlő őrizők a gabonán, boron és árpán, mert elveszett a mezőnek aratása". (*Bécsi-kódex*)

„Bocsáttad haragodat, ki őket benyelte, miként szálkát, és te mérgednek lelkében vizek gyülekeztenek, folyóvíz megállóit, özönük vizi meggyültenek tengernek közepében." (*Apor-kódex*)

„Én szeretőmnek szava: íme ez hegyközbe szökdösve jött, dombokat általszökött." (*Döbreniei-kódex*)

Aligha lehet ezeket a szövegeket pusztán *Biblia*-fordításoknak tekinteni. A fordító magát a nép nyelvét fedezi fel és tereli népünk halhatatlanságának medrébe.

A *Biblia*-fordításoknak nemzeti nyelveken a reformáció volt igazi talaja.

A vizsolyi biblia megszületése előtt a hitvitázó irodalom korában több kísérlet történt a *Szentírás* magyarra való átültetésére. Komjáthy Benedek 1533-ban közreadja Szent Pál leveleit magyar nyelven. Pesti Mizsér Gábor 1536-ban az *Új-testamentum*ot fordítja magyar nyelvre, őt követi Erdősi Sylveszter János *Újszövetsége* 1541-ben, de kitüntette magát bibliai részek fordításában Heltai Gáspár, Benczédi Székely István, Méliusz Juhász Péter és Félegyházi Tamás is.

A teljes *Biblia* még váratott magára. Károli, a vizsolyi biblia előszavában egyéb intelmek között azzal vádolja a pápa híveit, hogy azért tiltják hittársaikat a *Szentírás* olvasásától, mert nem akarják, hogy tanításaik hamissága lelepleződjék, ezért soha fejedelmek nagyobb jót nem cselekedhetnek alattvalóikkal, mint amikor őket a lelki rabságból kiszabadítják azzal, hogy Isten igéjét a nép nyelvén prédikáltatják és a *Szentírás*t mindenkinek a kezébe adják.

A Wittenbergából 1556-ban hazaérkező gönczi lelkipásztor, később esperes, a nagy cél érdekében megfelelő főúri támogatókat talált Rákóczi Zsigmond egri főkapitány és Báthory István erdélyi országbíró személyében, akik nyomdát biztosítottak számára. Németországból hozattak betűket és papírt, és a nyomtatással Mantskovits Bálintot bízták meg.

A vizsolyi biblia hatása túlnőtt korán és felekezetén. Nemcsak hogy a nép nyelvén szólalt meg, hanem nyelvet és iskolát is teremtett a nép számára.

A munka valójában még Károli diákkorában, Melanchton mellett elkezdődött, és a fordító egész életét ennek szentelte. A *Biblia* előszavában Károli az utolsó három évet jelöli meg a fordítás időpontjaként. „Isten nevét segítségül híván, jámbor tudós atyafiakkal kik nekem a fordításban segítségül voltak, meg nem szűntem addig, mígnem véghezvittem a bibliának egészben való megfordítását, melyben munkálkodtam közel három esztendeig." Egyetlen munkatársa, akiről tudomásunk van, Pelei János gönczi tanítómester volt. A fordítás alapja a *Vulgata* szövege volt, kiegészítve az apokrif könyvekkel, és tekintetbe véve elődeinek szövegét is. Ténynek kell elfogadni, hogy az utolsó három évben, 1586–1590 között mindössze végleges formába öntésről lehetett szó, hiszen a munka kiszedése, kinyomtatása és bekötése igénybevett az akkori körülmények között három évet. Támogatást is csak azután kaphatott, miután a fordítást pártfogóinak bemutatta.

A vizsolyi biblia kivitelezése mindenképpen rekordnak számít, ha arra gondolunk, hogy 2400 kétrétű levélen, 3, egyenként 400 levélre menő kötetben jelenhetett meg 1590-ben a *„Szent Biblia az az: Istennec ó és wj testamentomának prophétác és apostoloc által meg íratott szent könyvei. Magyar nyelvre fordíttatot egészben és újonnan. Az Istennec Magyar országban való Anya szent Egyházának épülésére... VisolbanMDXC*

A vizsolyi biblia hatása túlnőtt korán és felekezetén. Nemcsak hogy a nép nyelvén szólalt meg, hanem nyelvet és iskolát is teremtett a nép számára, azt a nyelvet, amely mindmáig ígésen munkál nemzeti kultúránkban, és polgárjogot szerzett az irodalomban is, a huszadik századig menően: Ady, Móricz vagy Sütő András műveiben.

A 16. században nem volt szokatlan iskolák és egyházak kebelében szervezni könyvnyomtatást, főként Erdélyben és az erdélyi fennhatóság alatt álló protestáns vidékeken. Ebben a században 28 protestáns és egy katolikus nyomdáról tudunk. Az erdélyi rendek és fejedelmek nagy fontosságot tulajdonítottak az iskolaszervezésnek, főként egyházi célból. Az Erdélyi Országgyűlés 1557-ben kimondta: „Iskolák állítását Isten dicsőségére és az ország felvirágzására szükségesnek tartjuk". Az iskolák mellé többnyire nyomdát is állítottak a tananyag, prédikációk, imádságok és hitvédő röpiratok terjesztésére. Első eset volt, hogy egyetlen ember, illetve vállalkozás céljára szerveztek nyomdát Vizsolyon.

A mindössze 700–800 példányban megjelent vizsolyi bibliát még csak kevesen olvashatták: többnyire a tehetős főrendűek. Bethlen Gábor ezt a *Bibliát* húszszor is elolvasta, Rákóczi György még a csatába is magával vitte. Terjedésének két fontos akadálya volt: hatalmas mérete és borsos ára. Mindkét szempontot szem előtt tartva 1608-ban Szenczi Molnár Albert adott ki kisebb szövegjobbításokkal egy kisebb méretű és olcsóbb *Bibliát*, megtartva Károli régies, mondhatnánk „bibliás" nyelvezetét, majd Misztótfalusi Kis Miklós fésülte át újra, és adta ki külön a zsoltárokat és külön a *Bibliát* saját, egyedülálló művességgel metszett betűivel. És mivel a címet arannyal nyomta, ez a könyv lett őseink híres és féltett, generációkon át örökített családi „aranyos bibliája".

A vizsolyi bibliának nemcsak hatása, hanem ellenhatása is volt. Pázmány (Péter – szerk. megj.) és Káldi György vette tüzetes (és jogos) bírálat alá Károli némely szövegértelmezését, melyeket újrakiadáskor követői tekintetbe

SZENT

BIBLIA

AZ AZ:

ISTENNEC ÔESWY

TESTAMENTVMANAC

PROPHE'TA'C ES APOSTOLOC

által meg iratott ſient könyuei.

MAGYAR NYELWRE FORDITTA-

tott egéſſilen és wijonnan Az Iſtennec Magyar

országban való Anya ſient Egyházá-

nac épülésére.

LVC: XVI. verſ: 29.

Vagyon Moſeſec és Prophétáioc, halgaſſác azokat, &c.

VISOLBAN.

NYOMTATTATOTT MANTSKOVIT BALINT ALTAL.

M D x c. Bódog aßßony hauának 10. napián.

A vizsolyi biblia belső címlapja

is vettek. Az ellenreformáció valóságos új hulláma csapott fel a vizsolyi biblia nyomán. Olyan egyházi és felekezeti csetepaté, amelyből éppen a magyar nyelv került ki győztesen.

A vizsolyi biblia egyetemes hatása a nemzeti kultúrára abban nyilvánult meg, hogy arra kényszerítette a reformáció ellenfeleit is, hogy anyanyelvűnkön szólaljanak meg! Káldi György 1626-ban közreadta a *Vulgata* magyar fordítását, Pázmány Péter pedig soha nem látott gazdagsággal és színességgel szórta magyar nyelven átkait és dörgedelmeit az új hit követőire. Ez volt az a kohó, amelyből az egységes magyar nemzeti nyelv megszületett.

Hallgassuk csak meg, miként ostorozza bíráló művének címében Keresztúri Pál protestáns *Kátéj*át, amely Rákóczi fejedelem gyermekei számára készült, a jezsuita Hajnal Mátyás: „Kitett cégér: mely alatt megtalálja akárki is, minémü poshadt és mérges tejet fejt Keresztúri Pál Erdélyben egy Chatechizmusnak tömlőjébe, néminemű Heidelberga táján nőtt és hizlalt tehénnek tölgyéből, a nem régen született csecsemő keresztyének szoptatására. Mely meg orvosoltatik egy keresztyén orvosdoktor által."

Hasonló szellemben fogant Keresztúri válasza: „Felserdült keresztyén ki csecsemő korától fogva, az Isten beszédének ama tiszta tején, a menynyei titkoknak tanulásában dicséretesen növekedék; Istennek minden fegyverét felöltözvén, ama Cerberus titkos erejéből támadott hitető orvos-doktornak pokoli orvossággal megbűzhöhött patikáját elrontá és magát vastagon megostorozá..."

Íme, hogyan támad a szembenállásból és partszakadásból halhatatlanságunk és megtartó nyelvünk áradó vize! Ezért válhatott Károli *Bibliá*ja a magyar nép legfontosabb olvasmányává és hitének közös edényévé, mely felekezeteken túl hirdeti Isten igéjét nemzeti nyelvünkön.

A vizsolyi biblia egyetemes hatása a nemzeti kultúrára abban nyilvánult meg, hogy arra kényszerítette a reformáció ellenfeleit is, hogy anyanyelvünkön szólaljanak meg!

A múlt század (19. század – szerk. megj.) végéig Károli *Bibliá*ja több mint száz kiadást ért meg. Közben a szöveg korszerűsödött, vagy a korhoz idomult, anélkül, hogy az alapszöveg megváltozott volna. A vizsolyi biblia háromszázados évfordulóján, amikor Károli szobrát is felavatták, a Bibliatársaság részéről felmerült egy új, minden tudományos és nyelvészeti igényt kielégítő bibliafordítás szüksége is. A Bibliatársaság végül is úgy döntött, hogy Károli *Bibliá*ja annál is inkább alkalmas alapja lehet egy korszerű bibliafordításnak, mivel annak nyelvezete már gyökeret eresztett a néplélekben, így Szász Károly Dunamelléki püspököt bízták meg a tudományos elvárásnak megfelelő, de a régiség ízét megőrző *Biblia* átiratának elkészítésével, amely mind a mai napig Károli Gáspár nevét viseli homlokán.

Károli Gáspár *Bibliá*ja mindmáig felekezeti különbségeken túl az egész magyar nép bibliája, ígés nyelvünk munkáló kovásza, hitünknek erős vára, hogy mind, akik anyanyelvűnkön szólunk, elmondhassuk: „Isten az én jó lelkiismeretem."

A vizsolyi biblia megjelenésének 400. (430. – szerk. megj.) évfordulója az egész magyarság közös ünnepe.

(Művelődés, 1990. augusztus, XLIII. évfolyam, 8. szám, 27–28. oldal)

Balla Sándor

Akiben a természetjárás és a honismeret szenvedélye sosem csillapodott

Beszélgetés Dukrét Géza nyugalmazott tanárral

Dukrét Géza megkerülhetetlen alakja a romániai magyar kulturális és tudományos életnek. Óriási hatást gyakorolt a hazai műemlékvédelem, természetvédelem, honismeret és néprajzkutatás fejlődésére, ő „tette fel" a bihari Hegyközt a hivatalos akadémiai térképekre, továbbá kulcsszerepe volt abban, hogy a szinte már csak történészkörökben ismert *Partium* elnevezés ma ismét elfoglalja méltó helyét a magyar közgondolkodásban. Dukrét Géza teljes életművének bemutatása képtelen vállalkozásnak tűnik egy közművelődési havilap hasábjain, én azonban dacolva a lehetetlennel mégis felkerestem őt nagyváradi otthonában, ahol megannyi díja, emlékérme és megjelent kötete mellett a több mint 1600 darabból álló magángyűjteménye fogadott.

– Egészen páratlan gyűjteménye van, kicsit olyan, mintha egy néprajzi múzeumban lennénk. Mióta foglalkozik néprajzi tárgyak gyűjtésével?

– 1970-től foglalkozom néprajzi adatgyűjtéssel, 1971-től pedig tárgyi néprajzzal és gyűjtéssel. Abban az időszakban a Siteri Általános Iskolában tanítottam. 1969-ben igazgató lettem, 1970-re pedig létrehoztam egy falumúzeumot az iskolában. Azt vallottam, hogy ha egyszer már igazgató vagyok, akkor úgy fogok cselekedni, ahogyan kell – viszont mivel nem teljesítettem a párt által diktál irányelveket, 1971-ben megfosztottak az igazgatói tisztségemtől. A helyemre érkező új igazgató egy-két hónapig tűrte az időközben felhalmozott tárgyi gyűjteményt, de egy ponton választás elé állított: vagy megszabadulunk tőle, vagy hazaviszem, mert ez az iskolába nem való. Akkor kezdtem hazahordani a gyűjtemény darabjait, persze akkor még csak pár száz tárgyról beszélhettünk. A gyermekeknek is jeleztem ezek után, hogy a továbbiakban ne az iskolába, hanem nekem hozzák az ilyen darabokat. Persze nem vártam azt, hogy csak úgy ajándékba kapjak tőlük értékes néprajzi tárgyakat – én cserébe csokoládét, labdát vagy könyveket adtam nekik. Két éven keresztül mindennap egy hatalmas táskával hurcoltam haza a tárgyakat, így a környező falvakban elneveztek bögrés tanárnak. Majd 1971-ben megválasztottak pionírparancsnoknak, ami az aligazgatói tisztségnek felelt meg, tehát hiába is váltottak le korábban az igazgatóság éléről, továbbra is számítottak az intézményben a szervezői munkámra.

Dukrét Géza

– Milyen tájakról származnak a gyűjtemény darabjai, melyek a legkülönlegesebb néprajzi tárgyak, amelyeket a birtokában tudhat?

– A tárgyakat főleg a magyar néprajzi tájegységekről gyűjtöttem. Nagyváradról például vannak bokályok – azt érdemes tudni, hogy a nagyváradi fazekasság a második világháború után megszűnt –, de Margittáról, Révről, Désházáról, Korondról, Tordáról, Székelyudvarhelyről és Magyarhermányból is akadnak néprajzi tárgyaim. A gyűjteményben többek között megannyi fazék, bokály, korsó, tányér, mángorló (vasalófa), sulyok (súlykoló), furulya, díszes falióra található, de akad gyalogrokka (más néven guzsaly) is, amelyből a legfiatalabb 1942-ből való, ugyanakkor több is az 1800-as évek végéből származik, egy pedig 1849-ből, Petőfi Sándor korából. Külön érdekesség, hogy a guzsalyok egytől egyig datálva vannak, ez pedig ritkaságnak számít, ugyanis

Dukrét Géza gyűjteményéből

a múzeumokban jellemzően nincsenek dátumozva ezek a darabok. Aztán Benedek Elek sótartóját is a gyűjteményében tudhatom. Benedek Elek ugye kisbaconi volt, öcsém pedig Benedek-lányt vett feleségül. A Benedek-kúriában volt az eljegyzés, Elek apó lánya, Flóra néni ebben tartotta a sót, amit az eljegyzés során vett ki, majd a sótartót nekem ajándékozta. A legrégebbi ismert tárgy a gyűjteményben egy 1700-as évek végén készített, Erdővidékről származó edény. A szakemberek szerint céhkorsó lehetett. A gyűjtemény egy-egy darabjáért olykor szép kis summát is fizettem, ugyanis az emberek rájöttek arra, hogy miért ne kérjenek a tárgyakért cserébe valamit, főleg, ha a beszerzésük nekik is pénzbe került. Például volt úgy, hogy egy-két kancsóért vagy cserépért cserébe én vásároltam porcelán tányérkészletet, netán kancsót poharakkal, de volt, ahol kézpénzt kértek értük.

– A néprajzi tárgyak gyűjtése mellett a természetvédelem és a természetjárás is sarkalatos pontja volt pedagógusi tevékenységének.

– Én ugyebár földrajz–biológiát végeztem Kolozsváron, és amikor Siterbe kerültem tanítani az egyetemi tanulmányaim után, elhatároztam, hogy a környékbeli gyermekekkel meg fogom ismertetni a gyönyörű vidékeinket. Minden évben elvittem a siteri, tótteleki, csatári gyermekeket egy országos körútra, szerencsére ezt a hatalom is jó szemmel nézte, olyannyira, hogy megyei szinten én voltam a pionírszervezet és az tanfelügyelőség példaképe, hogy lám, ilyen egy igazi igazgató, aki az isten háta mögötti faluban éldegélő gyermekekkel bejárja az egész országot.

– Egy gyermek esetében „leegyszerűsödhet” a kirándulás fogalma, hiszen egy idegen, izgalmas terepet barangolhat be a barátaival, és egy egészséges lelkületű csapat esetében a jókedv is garantált. Ön mégis tett azért, hogy ezek a kirándulások ne csak a mókáról és a kacagásról szóljanak, és a gyermekek szellemi útravalót is kapjanak öntől.

– 1966-tól kezdtem el rendszeresen kirándulásokat szervezni, és ezek már akkor is honismereti jellegű kirándulások voltak. A kirándulásokra alaposan felkészültem. Utazás előtt készítettem egy kis ismertetőt arról a helyről, amelyet készültünk meglátogatni, és adtam belőle egy-egy példányt mindenkinek. Odaérkeztünkkor vázoltam az épp felfedezendő település történetét, majd felkerestük a fontosabb műemlék épületeit, és bemutattam nekik röviden az épített örökségét. A gyermekek így már igen fiatalon megtanulhatták, hogy milyen fontos megismerni a gyökereinket. Minden évben volt egy országos körutunk, azonban előtte gyógynövényeket gyűjtöttünk tavasztól nyárig, a padlás mindig tele volt velük. Legalább huszonkét fajtát gyűjtöttünk, és mindig nagyon odafigyeltünk arra, hogy csakis a megfelelő növényeket szedjük le. Majd nyár végén az összegyűjtött gyógynövényeket bevittem a Plafarhoz (romániai gyógynövény-üzlethálózat – szerk. megj.), és amikor meghallották, hogy Siterről vagyok, válogatás nélkül elfogadták a gyűjtést. Továbbá selyemhernyót is neveltünk folyamatosan az iskolában, és onnan is komoly összeg folyt be évente hozzánk. Ezeket az összegeket egytől-egyig kirándulásokra költöttük.

– Ma, az információs forradalom és a csúcstechnológia korában még inkább eltávolodtunk a természettől, azonban némileg meglepő, hogy már akkoriban is csak önben merült fel az iskolai kirándulások fontossága a hegyközi településeken.

– A helyzet máshol sem volt sokkal rózsásabb. Nagyváradon is tanítottam 12 évet a 10-es számú általános iskolában nyugdíjazásom előtt, és magyar létemre egyedül én szerveztem kirándulásokat, pedig az osztályoknak csak az egynegyede volt magyar. De a 16-os számú általános iskolában is tanítottam egy évet, és ott is én szerveztem egyedül iskolai kirándulásokat, majd egy nyáron elvittem a gyermekeket egy országos körútra, és ott nagyon összevesztem a tanerőkkel. Történt ugyanis, hogy elmentünk Brassóba, én pedig elmentem intézni az ebédünket, és mire visszaértem a többiekhez, a gyermekek eltűntek. A kísérőtanárok közül valaki ugyanis azt mondta nekik, hogy mindenki mehet, amerre akar, és délben találkozunk. Mégis hogyan lehet egy teljesen ismeretlen nagyvárosban így magukra hagyni a gyermekeket? Egyből kérdeztem is a kollégáktól: ki volt az, aki ezt mondta nekik? Mert aki ezért felel, azt rögtön felültetem a vonatra, és hazaküldöm. Nagy botrány kerekedett belőle, de én már akkor is szentül vallottam, hogy amikor a gyermekekkel vagyunk, akkor mindig velük vagyunk, olyan nincs, hogy a tanárok elmennek vásárolni, áruházakba vagy máshova nézelődni egymaguk. Mert ők többnyire ezt művelték volna a kirándulások során, én viszont ezt nem engedtem meg nekik. Szóval előbb-utóbb hozzászoktak ahhoz, hogy velem ilyesmi nem fordulhat elő, és tartották magukat ehhez.

...amikor a gyermekekkel vagyunk, akkor mindig velük vagyunk, olyan nincs, hogy a tanárok elmennek vásárolni, áruházakba vagy máshova nézelődni egymaguk.

– A természetjárás és a honismeret iránti szenvedélye egészen az EKE újraalapításáig „űzte” öntet.

– Az Erdélyi Kárpát-Egyesületet (EKE) még 1891-ben hozták létre Kolozsváron, majd 1945-ben beolvasztották az Országos Turisztikai hivatalba. A rendszerváltozás után elérkezettnek láttuk az időt, hogy újra életet leheljünk a megszüntetett egyesületbe. 1991. május 11-én részt vettem Gyergyószárhegyen az EKE újraalakuló gyűlésén, majd a Régi EKE Visszaállításának Kezdeményező Bizottságának titkára lettem. 1991. május 24-én, 65 taggal megalapítottuk az EKE Bihar Megyei Osztályát is, amelynek az elnöke voltam 2006-ig. De országos szinten is tagja maradtam az egyesületnek: 1992-től 1994-ig az EKE országos alelnöke voltam, 1994 és 1998 között országos elnöke, majd a továbbiakban az Országos Vezető Tanács tagja maradtam.

Részlet Dukrét Géza néprajzi gyűjteményéből. A szerző felvételei

– Az EKE-s kirándulások mennyiben hasonlítottak az iskolai kirándulásokra?

– Nos, elnökként a túravezetőktől is megköveteltem, hogy akárhova mennek, mindenhol legyen honismereti jellege is a kirándulásnak, lényegében én ruháztam fel az EKE-s kirándulásokat a honismereti jelleggel, mert úgy 1994-ig csak bakancsos kirándulások voltak. Miután viszont átvettem az országos elnökséget, a működési alapelveibe belefoglaltattam azt, hogy a honismeret egy másik kiemelten fontos célkitűzést jelent a környezetvédelem és a természetjárás mellett. Az én időmben például télen minden héten tartottunk honismereti vetítettképes előadást éveken át, sajnos, amint 2006-ban kiléptem az egyesületből, ez a hagyomány szinte azonnal megszűnt.

– Bár ön földrajz–biológia végzettségű tanár, helytörténészként is komoly szakmai múlttal büszkélkedhet. Mikor kezdett el érdeklődni a helytörténet iránt?

– Az 1970–1980-as évek elején utasításba adták, hogy minden falunak meg kell írni a helytörténetét. Én nem voltam történelemszakos, a sitervölgyi román igazgató viszont az volt, így rá hárult a feladat, hogy megírja Siter helytörténetét. Egy nap bementem a néptanácshoz, ugyanis kíváncsi voltam arra, hogy mit írt a faluról a sitervölgyi igazgató, és miután átböngésztem, azt mondtam, hogy ilyen hülyeséget én még nem olvastam. Kértem a néptanács titkárát, hogy gyorsan tüntessék el az irományt, majd mondtam neki, hogy majd megírom én a falu helytörténetét. És akkor kezdtem el jobban kutakodni.

– Miket írt bele a sitervölgyi igazgató a helytörténeti munkába?

– Például azt, hogy a siteri református templomot a törökök építették az 1600-as években. Mondtam neki: titkár elvtárs, maga is tudja, a törökök romboltak, és nem építettek, főleg nem egyházi jellegű dolgokat. De volt benne még több más furcsaság is. Egyébként a munkát nem kellett a nulláról kezdenem, hiszen már előtte is írtam össze történeteket a siteri templomról, és miután befejeztem a helytörténetet, beadtam a néptanácsnak, és végül ez a változat maradt náluk. De aztán ennyinél nem álltam le. A siteri templomról ugyanis komoly összeírást, kutatásokat készítettem a továbbiakban, a 1990-ben például írtam egy cikket a siteri műemlék templomról az akkori *Bihari Napló*ba, ez volt a legelső ilyen tárgyú írásom. Szilágyi Aladár volt akkor a lap főszerkesztője, ő biztatott arra, hogy írjam meg és folytassam a kutatásokat. A közelmúltban újraolvastam a cikket, és feltettem magamnak a kérdést: ezt tényleg én írtam? Mert ez szörnyű egy iromány! De hát nyilván, az embernek idő kell ahhoz, mire rátalál a maga stílusára, és kialakul a megfelelő íráskészsége. A siteri református templomot egyébként nemrég restaurálták, és az épületkutatás nyomán egyértelművé vált az is, hogy az álló épület középkori részénél két 13. századi építési fázissal számolhatunk. Továbbá a restaurálás során rábukkantak néhány freskómaradványra is, összességében elmondható, hogy a siteri templom egyike a legritkább 13. századi Árpád-kori templomainknak. De sajnos gyakran találkozni félresikerült vagy részleges restaurálással, amely nem kezd semmit az épületek tönkrement képészeti és belsőépítészeti világával. Ez így nem restaurálás, ez egy félmegoldás, mert egy épület restaurálása tetőtől talpig történik, kívül és belül egyaránt.

> *...a restaurálás során rábukkantak néhány freskómaradványra, a siteri templom egyike a legritkább 13. századi Árpád-kori templomainknak.*

De akkoriban kezdtem el kutatni és írogatni a gyalogrokkáról is, a hozzá kötődő szokásainkat kezdtem el gyűjteni, majd azokat összeírtam, és egy

tudományos néprajzi dolgozat lett belőle. A munkát végül elvittem Kolozsvárra dr. Kós Károlyhoz, és úgy volt, hogy megjelenik a *Népismereti Dolgozatok*ban, de jött a rendszerváltozás, és keresztülhúzta a számításainkat. Ugyanakkor a dolgozatot nem feledték el, mert 1993-ban ezzel nyertem el a Kriza János Néprajzi Társaság III. díját, és a Magyar Néprajzi Társaság különdíját.

A Hegyközről megjelent helytörténeti sorozat hatására tudatosult a kisrégió falvaiban az elnevezés.

– Siternek ön írta meg a helytörténetét, azonban ennyinél nem állt meg.

– Igen, mondhatjuk így is. Én voltam az első, aki az 1990-es évek elején meghatároztam, mettől meddig tart a Hegyköz, és milyen települések tartoznak hozzá, ugyanis addig senki nem végezte el ezt a feladatot. Persze jelentek meg dolgok itt-ott, találkozhattunk elvétve a Hegyköz elnevezéssel, és azt is tudtuk, hogy hozzátartozik például Csatár, Pályi, esetleg Szalárd, viszont semmilyen pontos meghatározás nem jelent meg a tájegységgel kapcsolatban. Én 1990-ben kezdtem meg a helytörténeti kutató munkámat, és a fő kutatási területem a Hegyköz lett. A Hegyközről megjelent helytörténeti sorozat hatására tudatosult a kisrégió falvaiban az elnevezés, majd felvették a Hegyköz nevet. Miután a helytörténeti sorozat nyomdafestéket látott, a hegyközi régió megjelent a magyarországi térképeken is, mint a bihari Hegyköz – igaz, először rossz helyre tájolták, de miután írtam a budapesti Kartográfiai Vállalatnak, javították a hibát, s attól kezdve jól helyen szerepel a térképen.

– A műemlékvédelem, a honismeret, a néprajzgyűjtés és a helytörténet kiemelt szerepet játszott az életében, mintegy ezek összekovácsolása miatt alapította meg a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottságot?

– Úgy láttam 1992-ben, hogy szükség van egy honismereti szövetségre, mert nálunk nem működött sem a néprajz, sem a helytörténeti kutatás, sem a műemlékvédelem, országos szinten persze ezek alakulóban voltak (kolozsvári központtal), ahogyan Szatmáron és Temesváron is, de Nagyváradon egy helyben topogtunk. Elhatároztam, hogy itt az ideje tenni valamit, és összeültem a két püspök úrral, Tőkés Lászlóval és Tempfli Józseffel, hogy hozzunk létre egy olyan szervezetet, amely összefogja a helytörténeti kutatást, a néprajzot és a műemlékvédelmet. De mi legyen a neve? – merült fel bennünk a kérdés. Azt javasoltam, hogy mivel ez egy partiumi terület, legyen egy partiumi műemlékvédő bizottság, de a püspök urak tetszését nem nyerte el a javaslatom, ugyanis a helybéliek többsége nem volt tisztában a Partium szó jelentésével. Főként Tőkés Lászlóval vitáztam majdnem egy évig, én ugyanis ragaszkodtam a *Partium* szó használatához, míg végül beadta a derekát – ugyanakkor abban maradtunk, hogy a Bánság is bekerül a bizottság nevébe. Így 1993-ban sikerült megalapítani a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottságot (PBMEB), amelynek elnöke vagyok jelenleg is. 2007-től a honismereti szövetség neve megváltozott Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaságra (PBMET), amelynek célja mai napig az épített örökség védelme, a műemlékvédelem, a honismereti nevelés és a helytörténeti kutatás, a Partium mint történelmi fogalom pedig azóta megannyi egyesület, rendezvény, folyóirat és oktatási intézmény nevéből visszaköszön; és a helybéliek mellett a magyarországiak is kezdtek megismerkedni a fogalom jelentésével.

– Milyen főbb tevékenységei vannak a PBMEB-nek?

– 1997 őszén elindítottuk a *Partiumi füzetek* helytörténeti kiskönyvsorozatot, a sorozatban eddig 90 kötet jelent meg, a sorozaton kívül pedig további 24 kötet, ezeket egytől egyig én szerkesztettem. Ezen kívül évente megszervezzük a Partiumi Honismereti Találkozót Nagyváradon és a háromnapos Partiumi Honismereti Konferenciát, amelynek a helyszíne évente változik. A Partiumi Honismereti Konferencia társaságunk legmagasabb fóruma. Ekkor mutatjuk be tagtársaink kutatási eredményeit, amelyeket igyekszünk közzé tenni mindenki számára. Ugyanekkor adjuk át a Fényes Elek-díjakat és más kitüntetéseket. Ekkor tartjuk a közgyűlésünket is, amelyen fontos határozatokat hozunk. Gyakorlatilag ekkor találkozunk egymással, Szatmárnémetitől Temesvárig, Budapesttől Kolozsvárig. Az idei, 26. honismereti konferenciát is megtartjuk ősszel, ezúttal Hegyközkovácsiban, de a világjárványra és az egészségügyi helyzetre való tekintettel meg kell birkóznunk a szervezési nehézségekkel. Bízom benne, hogy sikerrel vesszük ezt az akadályt is, és ennek a konferenciának a lebonyolítása is gördülékeny lesz.

Dukrét Géza nyugalmazott földrajztanár. 1942. szeptember 17-én született Nagyváradon. A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Földrajz–Biológia szakán szerzett oklevelet, majd 1965-től földrajz–biológia tanár lett a Siteri Általános Iskolában, amelynek később két ízben is – 1969–1971; 1980–1988 – az igazgatója volt. 1988 és 2000 között a nagyváradi 10-es számú általános iskola tanára volt, innen vonult nyugdíjba. Dukrét Géza megannyi díj, kitüntetés és emlékérem birtokosa, csak a teljesség igénye nélkül: Pro Partium-díj, Tavaszi Sándor-díj, Orbán Balázs-díj, Fényes Elek-díj, Rimanóczy-díj, Podmaniczky-díj, Kós Károly-díj, Kun Kocsárd-díj, Életműdíj, Sebestyén Gyula-emlékérem, Debreceni László-emlékérem, Xantus János-díszoklevél, Bocskai István-emlékpakett, Bél Mátyás – Notitia Hungariae Emlékérem, Magyar Kultúráért emlékplakett, Schönvisner István-emlékérem.

Életművének és munkásságának a fontosabb állomásai: 1992-től az EKE országos alelnöke, majd 1994–1998-ig az EKE országos elnöke; 1993-ban megalapította a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottságot (PBMEB), amelynek elnöke a mai napig. A szövetség elnökeként minden évben megszervezi a Partiumi Honismereti Találkozót, valamint a Partiumi Honismereti Konferenciát. 1994-től a Kriza János Néprajzi Társaság, 1995-től a Magyar Néprajzi Társaság, 1996-tól az Erdélyi Múzeum Egyesület tagja; 1994-ben megalapította a *Partium* című honismereti lapot, 2004 és 2006 között a *Révi Magazin* című negyedévi lapot szerkesztette, 1997 őszétől a *Partiumi füzetek* helytörténeti könyvsorozat elindítója, főszerkesztője, menedzsere. Dukrét Gázának kilenc önálló kötete is nyomdafestéket látott helytörténeti, műemlékvédelmi és honismereti témában, többtucatnyi munkában volt társszerző, valamint több mint 600 írása jelent meg különböző újságokban, folyóiratokban.

Komlós Attila

Márai, az emigráns író, akinek a szabadság lett a börtöne

„Posilippo. – Minden elveszett, minden. A nyelv, az otthon, a munka értelme, az ifjúság. Végre, szabad vagyok!” Ezeket a gondolatokat jegyezte be Márai Sándor az 1945 és 1957 közötti éveket magába foglaló naplójába. (*Napló 1945–1957.* Washington, 1968, Occidental Press, 129. o.) A hazájától távol, önkéntes száműzetésben élő író keserű, ironikus szavai ezek. Ismerve immáron életének fordulatait, világképének részletes körvonalait, fel kell tennünk a kérdést:

– vajon valóban elveszett-e Márai Sándor számára az anyanyelv, számára, aki pedig éppen (írott) anyanyelvében élte meg küldetését, teljesítette ki a szépírói munkásságát?

– vajon valóban elvesztette munkája értelmét az az író, aki hosszú életének felét még száműzetésében is termékeny munkával töltötte?

– vajon valóban azt a szabadságot kapta-e meg anyanyelvi és kulturális közegétől távol rekesztve magát, amit olyannyira vágyott és remélt, amikor a zsarnokság fojtogató öleléséből elmenekült hazájából, Magyarországról?

Ellentétpárként idézzük fel egy ugyancsak politikai emigráns magyar költő, az Argentínában élt Kerecsendi Kiss Márton versét, amiben a következőket írja: „A világot kaptam új hazámul, / Szabadságom lett a börtönöm. / Csak a fájdalom szegődött mellém, / S egyre súgja, hogy magyar vagyok, / Boldog népek között kószálok árván. / Étkük, csókjuk, nyelvük ismerős. / Mi fáj? Mért fáj? Minek magyaráznám…” (In. Némethy Kesserű Judit: *„Szabadságom lett a börtönöm”. Az argentínai magyar emigráció története 1948–1968.* Budapest, 2003, A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, 417. o.)

A gyermek Márai 1904-ben. Kép: Wikipédia

Ahhoz, hogy a fenti kérdésekre valamennyire is megnyugtató választ kapjunk, röviden végig kell gondolnunk a következőket: Milyen volt Márai Sándor viszonya

1. az anyanyelvhez,
2. az irodalomhoz,
3. hazájához,
4. a mindenkori hatalomhoz,
5. a politikai diktatórikus rendszerekhez,
6. az emigrációhoz.

Ad 1.

Márai Sándort nem véletlenül nevezi az utókor „európai polgárnak”. Mint életrajzi adataiból tudjuk: kitűnő nyelvérzékkel rendelkezett. 1919-től kezdődően Frankfurtban, Berlinben, Párizsban, Lipcsében tanult. 1923 és 1928 között újságíróként dolgozott Franciaországban, ahonnan magyar és német lapokat tudósított. S ahogy életének egyik jó ismerője megállapítja: „Európának jelentős részét közelről ismerte… Nyelvi problémái nem voltak. Ismerte a szokásokat és a hagyományokat. Biztosan és otthonosan mozgott a legtöbb nyugati országban.” (Borbándi Gyula: Márai Sándor és az emigráció. In. *„Este nyolckor születtem…”* BÁR-Könyvek, Szombathely, 2002, 287. o.) Mindemellett Márai Sándor szinte kizárólagosan anyanyelvét tekintette legfontosabb kifejezési eszközének. Szigorú morális döntése folytán, bár élete utolsó órájáig elzárta magát természetes anyanyelvi közegétől, az országtól, ahol e nyelvet beszélték, és az ország sem – azazhogy az országot uraló hatalom sem – engedte közel Márait könyvei, írásai révén az olvasókhoz, ez nem szegte kedvét az írónak: megmaradt

Móricz Zsigmond, Püski Sándorné, Kemény Jánosné Augusta Paton, Kemény János és Márai Sándor 1940 körül. Kép: Wachter Klára, Petőfi Irodalmi Múzeum

mindvégig anyanyelvi közegében. Mi több: sajátos nyelvezete, kifejezésformái, nem kis mértékben letisztult gondolkodásmódjából fakadó nyelvi és stiláris tisztasága immáron a magyar irodalom klasszikusai közé emelte.

Elvesztette-e tehát anyanyelvét Márai Sándor, amikor a politikai zsarnokságnak hátat fordítva önkéntes emigrációba vonult? Bizonnyal mondhatjuk, hogy nem. Otthonát elveszthette. Azt az otthont, ahová mindig vágyott, anyanyelvét azonban nem. Mi több, állíthatjuk, a sajátos világképben élő író, aki élete végéig semmilyen politikai, társadalmi kötődéssel nem rendelkezett, ilyen csoportosulásokkal semmilyen kapcsolatot nem tartott, végső soron éppenhogy az anyanyelvben találta meg önkifejezésének megélését.

Ad 2.

Mint mindenben: stílusában, gondolkodásmódjában, emberi kapcsolatainak alakításában, úgy az irodalomhoz való viszonyában is sajátos álláspontot képviselt. „Goethe szava ('az irodalom és a tudomány nem lehet hazafias, vallásos… Mindig csak az emberiség egészéhez szólhat, nem egyes népcsoportokhoz'). Nemzeti nyelven az emberiségnek írni… ez az irodalom." (*Napló 1976–1983.* Újváry „Griff" Verlag, München, é. n., 153. o.)

Mai nemzetközi sikere tulajdonképpen ezen nézete következetes alkalmazásának is köszönhető. Regényei és minden egyéb műfajban született írása szinte kivétel nélkül könnyen fordítható bármely más nyelvre, azon veszély nélkül, hogy a fordítónak különösebb nehézséget okozna az adott nyelvhez kötődő szimbolika átültetése egy másik nyelvre.

Miközben tehát Márai Sándor anyanyelvének közegében, annak mestereként alkotta meg irodalmi életművét, ezt úgy tette, hogy aránylag könnyen érthető maradt a fordítás után is, bármely nyelven. Különleges teljesítmény ez egy olyan korban, amelyben – leszámítva a legelterjedtebb világnyelveket – az irodalom nemcsak – legtöbb esetben: legkevésbé – az általános emberi problémákra és kérdésekre kereste/keresi a választ, hanem az adott nemzet specifikus belső világát is tükrözi, amit kívülről megérteni, a nyelv szimbolikáját teljes mélységében értelmezni szinte lehetetlen. Különösen igaz ez Európának a keleti felére, ahol a diktatúra évtizedeiben éppen az irodalom volt az a közeg, amely sokszor magára vállalta az adott ország belső problémáinak alaposan rejtjelezett nyelvi közegben történő érzékeltetését. Fordító legyen a talpán tehát, aki az ezen évtizedekben keletkezett kitűnő verseket és prózai alkotásokat oly módon tudja lefordítani pl. angolra, németre, franciára, hogy az olvasó – eligazító szerkesztői, fordítói jegyzetek nélkül – valóban azt is értse az olvasottakon, amit mondjuk egy magyar, szlovák, cseh, lengyel, orosz, román, szerb író, költő annak idején kódolt szövegében megírt, s amit az adott nyelvi közeghez tartozó olvasók gond nélkül megértettek.

Márai Sándor összteljesítménye éppen ezért is egyedi, mert miközben munkáit a rendkívül szigorú és következetes anyanyelvi igényesség jellemzi, gondolati prózája, esszéi, naplójegyzetei, sajátos műfajú *Füves könyv*e, minden bizonnyal bármely nyelven élvezhető.

Mint mondtuk, Márai Sándor anyanyelvi teljesítménye már csak azért is különleges, mert az annak természetes közegéből kiszakítva lett óriássá. Ez a szellemi aszkézis egész életfelfogására jellemző, és nem feltétlenül a diktatúrától emigrációba menekült író önvigasztalása. „Az emigrációs magyar irodalomnak most – más méretekben, de azonos jelleggel – olyan feladat jutott – írja egy levelében –, mint volt a XVII. század elején az erdélyi értelmiség szerepe: a (török – K. A.) hódoltsági részeken senyvedő ország mellett Erdély viszonylagos függetlenségében módot adott az értelmiségnek, hogy szabadon írjon, nyilatkozzon. Ennek ma is lehet visszaható ereje a magyar szellemiségre." (Márai Sándor levelezéseiből 1983-1989-ig. In. *Palackposta Márai Sándortól*. Közzéteszi: Szigeti Jenő. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2001, 129. o.)

Mindezenközben az önmagával szemben gyakorolt szellemi szigorát szinte természetes módon állítja követelményként az általa elhagyott hazában élő irodalom elé: „Nemrégiben átbetűztem egy hazai versantológiát, és sok tehetséges fiatal költő verseiben találtam a kilátástalanság nyögdösése

mellett érdekes gondolatokat – de zenét nem leltem ezekben a versekben, azt a hangnélküli melódiát, ami a költészet." (Márai Sándor levelezéseiből 1983-1989-ig. In: *Palackposta Márai Sándortól*. Közzéteszi: Szigeti Jenő. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2001, 132. o.) Hazája irodalmát nemcsak műfaji és nyelvi szempontból nézte szinte túlzott kritikus szemmel, hanem politikai, vagy inkább úgy is mondhatnánk, erkölcsi vonatkozásban is. Morális dilemmája alól ugyanis alig kapott bárki felmentést, mivelhogy szerinte a diktatúra korabeli megnyilvánulása eleve lehetetlenné tette bármiféle komoly irodalmi teljesítmény létrejöttét: a hazugság és az erőszak árnyékában nincs mód az igazság bárminemű kimondására, ami pedig az irodalom egyik legfontosabb feltétele. „Fiatal író, aki már a kommunista diktatúrában született. Mintegy ember, aki száj nélkül jött a világra, kézzel és lábbal beszél, ír. Arca normális, szeme, füle, orra, minden a helyén. Csak éppen nincs szája: fintorral közli, amit mondani akar" – írja egyik naplójegyzetében. (*Napló 1976–1983*. Újváry „Griff" Verlag, München, é. n., 149. o.)

Márainak az volt a véleménye, hogy a diktatúrában élő „igazi írók hallgatnak". (Márai Sándor: Válasz Tamási Áronnak. Idézi Furkó Zoltán: Magyar író Amerikában. In. *„Este nyolckor születtem…"* BÁR-könyvek, Szombathely, 2002, 306. o.) Ezt a szigort önmagával szemben is következetesen alkalmazta: „Magyar író vagyok, és számomra mindig nagy tisztesség és megnyugvás lesz, ha valamely írásom eljut a magyar olvasóhoz. Negyven esztendeje múlt e nyáron, hogy elhagytam Magyarországot, mert a szabadságjogokat ott felfüggesztették. Nem tudom, van-e módom megvárni a változásokat, de előbb nem akarok semmiféle publikációt Magyarországon" – írta 1988 decemberében. (Idézi Furkó Zoltán: Magyar író Amerikában. In. *„Este nyolckor születtem…"* BÁR-könyvek, Szombathely, 2002, 302. o.) Erre aztán így nem is került sor, bár az 1980-as években voltak próbálkozások, hogy rávegyék hazalátogatásra, illetve hazai publikálásra. Ezeket mind elhárította.

Ad 3.

Az „európai polgár" Márai Sándor, aki olyannyira otthonosan mozgott a kontinens nyugati országaiban, a maga, mondhatni szemérmes módján, különleges módon ragaszkodott szülőföldjéhez. Merthogy számára a haza leginkább a szűkebben vett szülőföldet jelentette: „Ami nekem 'otthon' volt, igazi, valóságos haza, az Kassa volt és Rozsnyó, Lőcse és Besztercebánya… a 'haza' örökre a Felvidék maradt". (Márai Sándor: *Egy polgár vallomásai*. Helikon Kiadó, Budapest, é. n., 365. old.)

Amikor tízévi távollét után (az 1920-as évek végén) elszánta magát, hogy visszatér Magyarországra, egyebek között ezt írta döntéséről a sikeressé lett író, akinek nemcsak magyarul, de franciául és németül is jelentek már meg írásai: „Tíz éve 'éltem Európában', mint valamilyen haladó szorgalmas növendék; s egyszerre groteszknek, hazugnak éreztem helyzetemet. Valahogy nem volt valóságos az életem: mindenből hiányzott az a közvetlen tapintható valóság, tartalom, ami nélkül az élet idegenben idővel feladattá, szereppé változik át. Észre kellett vennem, hogy mindaz, amit 'idekünn' észlelhetek, távol marad tőlem…" (Márai Sándor: *Egy polgár vallomásai*. Helikon Kiadó, Budapest, é. n., 365. o.)

> *„A világnak nincsen semmiféle értelme számodra hazád nélkül. Ne várj jót a hazától, s ne sopánkodj, ha megbántanak a haza nevében. Mindez érdektelen."*

Az az ember, akit ma oly szeretettel neveznek „európai polgárnak", tegyük hozzá, hogy a mai értelmezés szerint joggal, magáról azt állította: „Mindenestől vidéki maradtam Európában; a kassai helyi lapot járattam éveken át Párizsba, s az ottani városi politika alakulása vagy egy helybeli műsoros estély leírása közvetlenebbül érdekelt, mint a francia kormány bukása, vagy a párizsi Nemzeti Színház gálaelődásának kulisszatitkai… Haza fogok menni… Közelednem kellett a másik valóság felé, a kis világ felé, a szerepet elszavaltam, s kezdődött helyette a hétköznap dadogása, valamilyen nagyon kezdetleges, örök párbeszéd, az én magánéletem párbeszéde a végzettel; s ezt a párbeszédet otthon tudtam csak elképzelni, magyarul." (Márai Sándor: *Egy polgár vallomásai*. Helikon Kiadó, Budapest, é. n., 366. old.).

Ezt a mélységes kötődést a szülőföldhöz, a hazához felülbírálta Márai Sándor önmaga elé állított szigorú morális követelménye, amely számára nem tette lehetővé a hazában maradást akkor, ha a haza idegen uralom alá, az igazságtalanság és zsarnokság uralma alá kerül. Így aztán különlegesen érdekes, miként alakul át a hazához való kötődése az emigrációs évtizedek során. Erről talán az egyik *Füves könyv*ben leírt passzus tanúskodik legjobban: „Mindegy, kik beszélnek hazád nevében? Mindegy az is, mit mondanak azok, akik jogosultnak hiszik magukat a haza nevében beszélni? Te hallgass hazádra. Mindig, mindent adjál oda hazádnak. A világnak nincsen semmiféle értelme számodra hazád nélkül. Ne várj jót a hazától, s ne sopánkodj, ha megbántanak a haza nevében. Mindez érdektelen. Egyáltalán, semmit ne várj hazádtól. Csak adjál azt, ami legjobb életedben. Ez a legfelsőbb parancs. Bitang, aki ezt a parancsot nem ismeri." (Márai Sándor: *Füves könyv. 200. A hazáról*. Helikon Kiadó, Budapest, 1998, 136. o.)

Ad 4.

Korát messze meghaladva Márai Sándornak a hatalomról is sajátságos véleménye volt: „Hazád a történelmi méretekben megnagyított és időtlenített személyiség. A haza a végzet, személyesen is. Nem fontos, 'szereted'-e, vagy sem. Egyek vagytok. De úgy látom és tapasztalom, hogy te – szóval, ünnepélyesen, írásban és dobogókon – inkább az államszeretetről teszel bizonyságot és hitvallást. A hazától ugyanis nem lehet várni semmit. A haza nem ad érdemrendet, sem állást, sem zsíros kenyeret. A haza csak van. De az állam ad finom stallumot, csecse fityegőket szalonkabátodra, príma koncot, ha ügyesen szolgálod, ha füstölővel jársz körülötte, ha – férfiasan, kidüllesztett mellel – megvallod a világ előtt, hogy te szereted az államot, akkor is, ha kerékbe törnek. Általában nem törik ezért kerékbe az embert. Éppen ezért, minden államszeretet gyanús. Aki az államot szereti, egy érdeket szeret. Aki a hazát szereti, egy végzetet szeret. Gondolj erre, mikor hörögsz a dobogókon és melledet vered". (Márai Sándor: *Füves könyv. 38. A hazáról és az államról*. Helikon Kiadó, Budapest, 1998, 33. o.)

Amíg tehát Márai Sándor a hazát „végzetnek", azazhogy a sors különleges adottságának tekintette, amibe az ember beleszületik, s amiből kilépni nem lehet, lakjon, éljen az ember a világ bármely pontján, a nagyon is lokalizálható államot, a mindenkori hatalom gyakorlóját eleve gyanakodva nézte. Olyan intézménynek tartotta, amely ugyan elengedhetetlen része életünknek,

ugyanakkor azonban – ellentétben a hazával – önmagában sem tiszteletet, sem egyéb megbecsülést nem érdemel, hanem – miként a polgári demokrácia megkívánja – teljes polgári felügyeletet kíván. Mivel erre semmilyen lehetőség nem kínálkozott, Márai levonta maga számára a morális következtetést: az államot elhagyta, a „hazát" magával vitte száműzetésébe.

A hatalom oly mértékben taszította és olyannyira távol állt tőle, hogy az ember szabadságát, pontosabban az individuum szabadságát végül is a mindenkori hatalomtól való teljes függetlenségben találta meg: „Csak lelkünk van hatalmunkban, semmi más. De ez a hatalom korlátlan. Nem sértheti meg senki, nem veheti el tőlünk senki a lelkünk fölött gyakorolt hatalmat, nincs az a zsarnok, nincs az a társadalmi rendszer, természeti törvény, mely megakadályozhatná, hogy lelkünkben szabadok legyünk. Ez a szabadság föltétlen. S ehhez a szabadsághoz odamérve minden más szabadság, melyet a társadalom, a hatalom és a pénz adhat nekünk, töredékes és viszonylagos". (Márai Sándor: *Füves könyv. 45. A lélekről és a hatalomról*. Helikon Kiadó, Budapest, 1998, 38. o.)

Ad 5.

A Márai életmű egyértelműen arról tanúskodik, hogy az író talán semmitől sem irtózott annyira, mint a hatalom erőszakos gyakorlásától, az ideológiák politikai és hatalmi eszközzel történő erőszakos terjesztésétől, egyszóval a diktatórikus rendszertől. Élete végéig elkíséri ez a következetes elzárkózás mindentől, ami a diktatórikus hatalmakhoz köthető. Több prózai írásában és versében találhatunk számos utalást arra a döbbenetre, amely minden esetben erőt vett rajta, amikor közvetve, vagy közvetlenül szembekerült a diktatúrával, bármely oldalról jelentkező politikai szélsőséggel és annak társadalmi megnyilvánulásaival. Iszonyodott a második világháború évei során rohamosan kiszélesedő nemzeti szocializmustól és fasizmustól, annak minden válfajától, és ugyanúgy iszonyodott a sztálini kommunizmus barbarizmusától.

A diktatúra magyarországi erősödésekor 1947–48-ban döntési helyzet elé került: „Itt van a pillanat, amikor dönteni kell. Így döntöttem: amíg valamilyen életlehetőségem van itthon, nem megyek el, itthon maradok, megeszem az utolsó nadrágom és letöröm a plombát a fogamból, de nem megyek el. Mert itthon a helyem. Mert jogom van itt élni. Mert magyar író vagyok. Ha végképp nincs életlehetőségem itthon, útlevelet kérek, és családommal együtt elmegyek. Ha nem adnak útlevelet, elmegyek engedély nélkül. A pártba nem lépek be. Semmiféle kompromisszumot nem kötök." (Márai Sándor: *Napló 1945–1957.* Helikon Kiadó, Budapest, 1999.)

Nem kötött kompromisszumot, útlevelet kért és kapott. Családjával együtt elhagyta az államot.

Első olaszországi tartózkodása idején, 1951-ben kötött szerződést a müncheni székhellyel alakult, amerikai támogatással működő Szabad Európa Rádióval. Rendszeres heti jegyzeteiben a reá jellemző szigorú elvi és morális elkötelezettséggel következetesen szállt síkra a diktatórikus hatalom korabeli megjelenítőjével, a Szovjetunióval és a kelet-európai népek sorára erőszakosan kiterjesztett politikai diktatúrával szemben.

Márai talán semmitől sem irtózott annyira, mint a hatalom erőszakos gyakorlásától.

Következetességére mi sem jellemzőbb, hogy amikor 1967 nyarán a SZER amerikai igazgatósága azt kívánta tőle, hogy legyen tekintettel az új műsorpolitikára – amely méltányolva Kádár János diktatúrát lazító rezsimjét, árnyaltabb hangot kívánt használni a korábbi stílussal szemben – Márai ennek nem kívánt eleget tenni, és abbahagyta együttműködését a Szabad Európa Rádióval. Tette ezt annak ellenére, hogy egyébként is igen szűkös anyagi helyzetében ez a munka jelentette az egyetlen biztos és rendszeres jövedelmet.

Amikor rádiójegyzetei és érdekes módon egy – igen széles körben nagy hatást kiváltó – verse, a Halotti beszéd (Márai Sándor: *Összegyűjtött versek*. Helikon Kiadó, Budapest, é. n., 322. o.) nyomán, amely rendkívül erős kritikát mondott a zsarnokság felett, a hírneves erdélyi származású magyarországi író, Tamási Áron – nyilvánvalóan hatalmi sugallatra – a budapesti Magyar Rádióban arra kérte Márai Sándort, hogy szóljon a magyarországi pozitív fejleményekről is, az író határozottan elutasította ezt a kérést. Nem ismert megalkuvást: a zsarnokság, a diktatúra nem közelíthető meg sehogy másként, csak elutasítással. Ehhez a nézetéhez halála pillanatáig hűséges maradt.

Ad 6.

Márai egyénisége komplex és teljes: hazaszeretete, nyelvi elkötelezettsége a zsarnoki rendszerekkel szembeni töretlen és következetes elutasítása, szellemi és anyagi függetlensége emigrációs létét is sajátságosan határozta meg.

Emigránsként még magányosabb volt a kívülálló szemével nézve, mint amilyen szellemi autonómiában élt már korábban is. Minden jel arra mutat – erről legteljesebben Borbándi Gyula ír idézett művében (Borbándi Gyula: Márai Sándor és az emigráció. In. *„Este nyolckor születtem…"* BÁR-Könyvek, Szombathely, 2002, második, javított kiadás, 287. o.) –, hogy semmilyen kapcsolatot nem tartott, nem ápolt semmilyen emigrációs réteggel. Az emigráns lét, a száműzetés testet, lelket, szellemet próbáló állapot. Márai Sándor számára is az volt. Korabeli naplójegyzetében, 1949-ben ezt írja: „Nincs 'honvágyam', csak éppen nem 'vagyok'. Felkelek, lefekszem, olvasok. Haza nélkül lehet élni. Csak ez nem valóságos élet."

Mélyen felrázta az 1956-os magyar forradalom. Annak bukása nemcsak szokványos értelemben rendítette meg. Mint rendkívül tájékozott ember, pontosan érzékelte a helyzet politikai fonákságát is, aminek jellemző módon nemcsak prózában, de legárnyaltabban a *Mennyből az angyal* című versben adott hangot: „Mennyből az angyal – menj sietve / Az üszkös, fagyos Budapestre. / Oda, ahol az orosz tankok / Között hallgatnak a harangok. / Ahol nem csillog a karácsony. / Nincsen arany dió a fákon, / Nincs más, csak fagy, didergés, éhség. / Mondd el nekik, úgy, hogy megértsék. / Szólj hangosan az éjszakából: / Angyal, vigyél hírt a csodáról. (…) Mondd el, mert ez világ csodája: / Egy szegény nép karácsonyfája / A Csendes Éjben égni kezdett – / És sokan vetnek most keresztet. / Földrészek népe nézi, nézi, / Egyik érti, másik nem érti. / Fejük csóválják, sok ez, sokaknak. / Imádkoznak vagy iszonyodnak, / Mert más lóg a fán, nem cukorkák: / Népek Krisztusa, Magyarország. (…)" (Márai Sándor: *Összegyűjtött versek*. Helikon Kiadó, Budapest, é. n., 325. o.)

Számára egyértelmű volt, hogy el kellett hagynia Magyarországot. Ugyanakkor azt is tudta, ki is mondta már emigrációs létének kezdetén, hogy a száműzetés szörnyű szükségállapot: „Förtelmes, ami otthon történik, förtelmes, ami idekünn vár reánk. Az emigráció vár reánk. A hónapos szoba. A magunkkal hozott tárgyak gyors elkopása, kótyavetyéje. A gyanakvás, megtűrtség.

Salerno, Márai második európai emigrációjának színhelye 1967 és 1980 között. Kép: Wikipédia

Aztán az, hogy nem tűrnek meg, vagy más okból odébb kell állni. És mégis ez a jobb. Nem is jobb: az egyetlen lehetséges... Szótlanul kell bírni, alázattal. Nem panaszkodni, befele sem. Semmit nem kérni, mindent megérteni. Nem akarni bosszút." (Idézi: Borbándi Gyula: Márai Sándor és az emigráció. In. *„Este nyolckor születtem…"* BÁR-Könyvek, Szombathely, 2002, második, javított kiadás, 291. o.)

Természetesen ezzel a nézetével messze kimagaslott az emigráció csoportjai és személyei közül, akik közül bizony nem szégyelltek sem kérni, és napjaikat is sokszor a bosszúvágy éltette.

Márai Sándor, aki konok elszántsággal, pontosabban az elhívottak elkötelezett következetességével írta könyveit, vetette papírra sajátos világképének gondolatait anyanyelvén, messze fölébe emelkedett saját szorult helyzetének Svájcban, Olaszországban, az Amerikai Egyesült Államokban. Vállalva azt, hogy különcnek tartják, és szellemi eleganciája, távlatos gondolkodása miatt is, legjobb esetben is csak távoli tisztelet övezi, gyakorlatilag a teljes elszigeteltségben élt.

Néhány, igen kevés számú ismerősével tartott levelező kapcsolatot, és egy-két kiadóval próbálta több-kevesebb sikerrel megjelentetni igen alacsony példányszámban azon műveit, amelyek ma egyre inkább a közgondolkodás figyelmébe kerülnek. „A legnagyobb névtelenségben s magányban élek, semmiféle politikai frakcióhoz nincs közöm, sem kapcsolatom, nincs semmiféle megbízásom, nevem, szerepem az emigrációban, s minden közöm a világhoz még annyi, hogy magyar nyelven, a teljes reménytelenségben, Odysseusról írok regényt itt, a Posilippón" – írja még olaszországi emigrációs éveinek elején. És ez az állapot volt reá jellemző 1989-ig, amikor szeretett fogadott fiát, majd feleségét is eltemette, s önkezével vetett véget életének.

Összegzés

Térjünk vissza most már kezdeti kérdéseinkhez:

1. Vajon valóban elveszett-e Márai Sándor számára az anyanyelv? Minden bizonnyal mondhatjuk: nem. Sőt ellenkezőleg: mint láttuk, éppen (írott) anyanyelvében élte meg küldetését, teljesítette ki gondolkodói, szépírói munkásságát.

2. Vajon valóban elveszette munkája értelmét? Minden bizonnyal mondhatjuk: nem. Hosszú életének száműzetésben eltöltött felét igen termékeny munkával töltötte. Naplói, regényei, drámái, esszéi, rádiós jegyzetei (ezek közül még több munkája kéziratban, kiadásra várva fekszik a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeum dobozaiban) arról tanúskodnak, hogy az író minden visszahúzó körülmény ellenére (emigráció, magány, betegség, öregség, szeretteinek elvesztése) teljes alkotói életet élt.

3. Vajon száműzetésében valóban azt a szabadságot kapta-e meg anyanyelvi és kulturális közegétől távol rekesztve magát, amit olyannyira vágyott és remélt, amikor a zsarnokság fojtogató ölelésében elmenekült hazájából, Magyarországról? Erre a kérdésre már azt kell mondanunk, hogy feltehetően nem.

a. Elveszett számára az az anyanyelvi közeg, amiben egy író a dolgok természetes rendjében kifejezi, elveszett az író számára ennek az anyanyelvi közegnek a munkáit fogadó olvasói visszhangja, fogadtatása.

b. Elveszett a kritika – még akkor is fontos ez, ha maga az író, jelen esetben Márai Sándor erre világképéből fakadóan expressis verbis soha nem tartott igényt.

c. Elveszett az öröm is, amely pozitív fogadtatás esetén (ebben a '20-as, '30-as években volt része Márai Sándornak) minden embernek, feltehetően igen nagy mértékben az írónak az életében is fontos mozzanat.

d. Elveszett a tanítás öröme is: Márai Sándor egyéniségétől ugyan távol állott bármiféle más közlésforma az íráson kívül. Nem engedett közel magához szinte senkit emigrációs évtizedei alatt szűken vett családi körén kívül. De vajon azért történt-e így, mert egyénisége eleve ilyen volt, s nem azért, mert a számkivetettség évtizedeiben nem is nagyon volt alkalma találkozni hozzá méltó tehetséges tanítvánnyal? Mi több: maga is formálódott, alakult – izolálódott, egyre inkább befelé fordult.

e. És elveszett a szümpatheia, az enyémekkel való együttszenvedés keserves, de magasztos, Márai Sándor világképéhez méltó emberi élménye – abban a mérhetetlen (politikai) szabadságban, amelynek határai szinte a semmibe vesztek a rajta túl élő szeretett néppel együtt... A néppel, amely ha nem is hős egy diktatúrában, de *szüksége van* vele sorsközösséget vállaló szellemi-lelki hősökre, példaképekre. S ha mindezen kívül rekesztjük magunkat, vajon nem a szabadság falak nélküli börtönében találjuk magunkat?

Az a szabadság, amit világképében Márai Sándor szabadságnak tartott és nevezett – egy teljes belső mentális rezerváció – (politikai) rendszerfüggetlen. Tudománytalan megközelítés, de ennek ellenére itt kunkorodik az emberben a kísértő kérdés: mi történt volna, ha Márai Sándor azt az utat választja, amit a magyar írók többsége: itthon marad...

[Komlós Attila cikke a Nyelvünk és Kultúránk *című folyóirat 2004. évi 131. számában jelent meg. A* Művelődés *szerkesztősége ezzel az írással emlékezik Márai Sándorra (1900–1989), születésének 120. évfordulóján.]*

Andrásfalvy Bertalan

A néprajztudomány jövője

Az emberiség történetében csak igen későn jelent meg az írás, az írásbeliség, lényegében a megismert ókori nagy birodalmak, a mezopotámiai, az egyiptomi, majd a földközi-tengeri – görög, makedón, római – államalakulatok hatalommal rendelkező szűk rétegének körében és kiszolgálásában. A kevésbé ismert kelet-ázsiai birodalmak írásbeliségéről nincsenek megbízható ismereteink, amit viszont tudunk, hogy ott sem alakult ki sokkal korábban, és nem volt általános a nagyobb tömegek használatában.

A műveltség alapja és mértéke az írásbeliség ismerete, az iskolázás legfontosabb feladata annak terjesztése.

Általánosnak nevezhető felfogás szerint a műveltség alapja és mértéke az írásbeliség ismerete, az iskolázás legfontosabb feladata annak terjesztése. Ezt az írásbeli műveltséget ma is szembeállítjuk a népesség többségének szájhagyományos műveltségével, amit történelmünk során többször is felszámolandónak, károsnak minősítettünk, amely akadályozza a műveltség terjedését. Természetesen ez a szűkebb, hatalommal rendelkező kisebbség a maga szemszögéből értelmezte és írta meg az ország történelmét is. (Ez volt a „rendi nemzet”, Asztalos Miklós megnevezésével). A kiváltságosok mindazt, ami jogaikat és anyagi jólétüket növelte – akár a többség kárára vagy az egész országot képviselő királlyal szemben –, haladásnak, fejlődésnek állították be, és azt taníttatták az iskolákban is. Ez a megállapítás érvényes az egész emberiség történetére és hazánk sorsára is. Mintegy háromszáz éve viszont megjelentek Európa-szerte és hazánkban is azok az igazságot kereső, vezető gondolkodók, akik népük, államuk sorsát, állapotát vizsgálták, és észrevették ezt az egyoldalúságot, országuk végzetes megosztottságát és a népköltészeti szépségét is. Voltak közöttük írók és költők is, nálunk például Arany János és Petőfi Sándor is lelkes gyűjtője, lejegyzője volt a népköltészeti alkotásoknak. És ugye az is fontos szempont volt, hogy ha a művelt, iskolázott, hatalmat gyakorló réteg rácsodálkozott a népköltészet szépségeire, akkor talán polgárilag is jobban megbecsülte a köznépet, és megpróbált változtatni megalázott, jogfosztott megítélésén.

Egyelőre csak gyűjtik, közzéteszik a népdalokat, balladákat, mondákat, meséket, népszokások költészetét, nem vizsgálják azt, hogy mit jelentett az a nép mindennapos életében, ki, mikor, mit és miért énekelt. Legnagyobb gyűjtőink, beleértve Bartók Bélát és Kodály Zoltánt is, a népköltészetnek, a népzenének formáit, szerkezetét, rokonságát kutatták csak, és csak fokozatosan terjedt ki a gyűjtés a gyermekjátékokra, altatókra, munkadalokra, rikoltozásra, népszokásaink gazdagságára, életmódjának, illetve gazdálkodásának eddig ismeretlen és elítélt értékeire. A hagyományos népi társadalom, amelynek kutatója, leírója a néprajz lett, az utolsó szerves társadalom, amelyben a művészet minden formája az egyén és közössége mindennapjainak átruházhatatlan életszükséglete, irányítója volt még. A művészet nem lett a művészek, költők, írók, színészek, festők, szobrászok, a színházak és múzeumok „privilégiuma”, amely csak a több joggal, vagyonnal rendelkező, művelt gazdagok számára jelentett szórakozást, kellemes időtöltést.

Eközben többen is felfedezték a történelmünk ellentmondásait is, nem utolsósorban korabeli idegenek észrevételeit, amelyekkel megkérdőjelezték történelmünk eddig tanított tételeit. A magam részéről a Duna mente néprajzi kutatása során ismerhettem meg a szájhagyományt, ahogyan több, 18–19. századi levéltári írások és térképek, valamint középkori latin oklevelek elemzése alapján a hagyományos ártéri népi gazdálkodás eddig leíratlan módját és a természettel való sokoldalú együttműködés kultúráját is, ami az eddigi írásbeli történelem- és országismertetések figyelmét elkerülte. A vízrendezéseket, a Tisza és a Duna szabályozását és az eddig elöntött árterek nagyobb részének árvízmentesítését „második magyar honfoglalásnak” nevezte eddigi történetírásunk, mert az Alföld szántható, árvízmentes területe

Helyreállítás alatt álló faragott kapu részlete Zsobokon

1908-ban épült lakóház oromzata Zsobokon

egyharmadával megnövekedett. A néphagyomány és a már említett források arról tanúskodnak, hogy a parasztság a szántóterületek összhozamához viszonyítva összességében több értéket termelt a megszüntetett ártérben, mint az így nyert ármentesített földműveléssel az annak nagyobb részét megszerző nagybirtokosok. Az ármentesítés a Mária Terézia uralkodása alatt végbevitt úrbéri rendezéssel állt kapcsolatban, amelynek során törvényes lehetőséget kaptak a földesurak arra, hogy a parasztok nem szántóföldi művelésre használt közös erdeit, vizeit, ártéreleti rétjeit kisajátítsák maguknak. Ezzel az allódiális, vagyis közvetlen földesúri művelés alá vett majorsági föld a 18. század első felében az összterület öt százalékát tette ki, az úrbéri rendezés során ez a terület, amelyet zsellérekkel, cselédekkel és a telkesek robotjával műveltetett meg, és így annak jövedelmének nem egytizedét, hanem egészét kapta meg. A jobbágyok közösen művelt erdeiben, ártereletein teleltették állataikat, termeltek gyümölcsöt, halásztak, kertészkedtek, neveltek mindenféle haszonfát, nádat, gyékényt, és méhészkedtek. A falvak közös birtokaikat elvesztve megszűnt a természettel való szoros együttműködés és kapcsolat, s ennek következtében lépett fel az öngyilkos születéskorlátozás, az egykézés, miközben a nagybirtok aránya megsokszorosodott. A század végére az erdők 90, a rétek ártereletek 50, a szántóföldek 30–40 százaléka kizárólagos földesúri használatba került.

Az 1767-es úrbéri rendezés és a folyók szabályozásának tragikus következményeire a történettudomány néprajzi szemléletű átértékelése mutatott rá. Ennek folytatása volt a kiegyezés után az, hogy 1871–72-ben az országgyűlés megszavazta az arányosítási törvényt, ennek alapján az erdélyi, székely havasi közbirtokosságot szétverték, mert a nagybirtokosok a völgyekben használt szántóföldjeik arányában kapták meg a havasokat, kizárólagos haszonvételre, kirekesztve belőle a havasokból élő közszékelyek tízezreit. Ez a 19. század végén újabb székely kivándorlást indított meg, ekkor lett Bukarest magyar lakosságát tekintve a legnagyobb magyar város a főváros után. Ez a tény meg sincs említve az Erdély történetét tárgyaló történeti munkákban, és az 1986-ban megjelent akadémiai kötetben sem. Sőt, Mikszáth egyik tankönyvekbe bekerült karcolatából (*A pénzügyminiszter reggelije*) ki van törölve az erre a kivándorlásra utaló megjegyzés is.

> *A honfoglaló magyarok magas fokú földművelő műveltséggel rendelkeztek, a történelemkönyv mégis nomád honfoglalókról ír.*

Csak röviden felsorolom a hivatalosnak, általánosnak nevezhető történetírás súlyos tévedéseit, amelyeket a néprajzi adatok és szemléletű történeti vizsgálatok derítettek ki. A honfoglaló magyarok magas fokú földművelő műveltségére már a régész László Gyula rámutatott, mégis még a legutóbb megjelent akadémiai történelemkönyv is nomád honfoglalókról ír, akik számára minden, ami a letelepüléssel kapcsolatos, semmit sem ér, és csak több nemzedék után egyenesedik ki a lovaglásshoz szokott karikalába az eke után való járásban. Pulszky Ferenc és Deér József egyenesen a nomád, élősködő, parazita magyarságról ír, amely megveti a földművelő munkát és a művészeteket. Hóman Bálint és Szekfű Gyula történeti munkájában az áll, hogy elődeink azért települtek a Kárpát-medencébe, mert abban az időben az Alföldön olyan szteppeket, pusztákat találtak, mint amelyekből jöttünk. Az Alföld pusztásodásáról csak az utóbbi évtizedekben derült ki, hogy a füves, legeltetett puszták régebben sűrű településhálózattal voltak borítva, amelyekben sokoldalúan, a természettel együttműködő, gyümölcsössel, szőlős- és zöldségeskertekkel, halastavakkal gazdálkodó falvak éltek. A 13. századra kialakuló marhaárutartásban érdekelt és meggazdagodó földesurak legelőjük kiterjesztésére hadat viseltek egymással, hogy minél több hízott ökröt hajthassanak Nyugat-Európába, ennek során elpusztult a sokkal több, emberi fogyasztásra alkalmas terméket előállító, és a nemzetet gyermekeikkel gyarapító falvak sora. Debrecen

Csűr tölgyfából ácsolt oldala Zsobokon

városa csaknem 30 falu határára terjesztette ki birtokát, Hortobágyon is legalább négy falu egykori helyét találta meg a régészet és történeti népesedési vizsgálat. E feudális anarchia ellen lépett fel IV. Béla, ezért a főurak nem támogatták őt, a véres kard körülhordozására nem siettek a táborba, sőt várták a tatárokat. Erről számolnak be a kortárs külföldiek, a dalmát Tamás és az angol Robert. A muhi csatavesztés nem volt szükségszerű, ahogyan a mohácsi sem. Mindkettőért a leggazdagabb földesurak, a rendi nemzet urai a felelősek, ezt már régebben is megállapították. Így Dózsa György és kereszteseinek bemutatása máig a rendi ország szemszögéből történik, nem említik a tényeket, hogy már a török ellen vonuló sereg ellátását is megakadályozták a főurak, és nem engedték jobbágyaik csatlakozását sem a keresztesekhez, sőt, aki ezt mégis megtette, annak otthonmaradt családját kegyetlenül meg is büntették. Végül egy második, az 1456-os nándorfehérvári diadal reményében siető parasztsereget kísérő asszonyokat lemészároltatták Sztiljanovics szerb despota vezetésével Hájszentlőrincen, és a várost is eltörölték a föld színéről. Dózsa leverése után több, a török ellen fegyvert fogó magyar parasztot végeztek ki, mint ahányan Mohácsnál elesett. Mit tanulhatunk a történelemből, ha az nem a teljes igazságot akarja közvetíteni?

A felsorolt igazságokat nem én fedeztem fel, megírták, hogy csak néhányat említsek a néprajzi szemléletű történészek, írók közül: Asztalos Miklós, ifj. Barta János, Kovacsics József, Kubinyi András, Málnási Ödön, Németh László, Kis Géza, Simon Péter, Berlász Jenő. Legújabb kori történelmi kézikönyveink sem említik Erdély magyar jobbágyainak kiűzését, a román juhosgazdák betelepítését és főként a Mezőség ezzel kapcsolatos pusztásodását. Erdély egykori éléskamrája vált gyéren lakott, fátlan, kopár, román többségű tájjá. Az okok ezeknél a folyamatoknál ugyanazok voltak. A fösvény, önző földesúrnak nehéz volt értékesítenie a jobbágyok különféle terményeiből adott tizedet, neki nagytömegű, külföldön is keresett, értékesíthető árura volt szüksége. Ez volt 13. században az exportálható marha, a 18. században a búza, az erdők fája, melyet fahamuként könnyű volt eladni az angliai üveggyáraknak, aztán a fát magát is, amelyre nagy volt a kereslet nyugaton, amikor előbb a hajózhatóvá tett vízi utak, majd a vasút ennek a szállítását is lehetővé tette. A kiegyezés is teljes egészében a leggazdagabb, Habsburg-párti földesurak érdekeit védte a hitbizományi és a már említett arányosítási törvényekkel. Az államvezetés azt is megakadályozta a 19. század végén és a 20. században, hogy a kisemmizett, elszegényedett parasztság a Rerum novarum pápai enciklika alapján keresztény-szociális eszmék alapján szerveződjön, kegyetlenül fellépett a békés, még templomi zászlók alatt indult megmozdulások ellen, végül megalakíttatta a Katolikus Népszövetséget, amely vallásellenesnek nyilvánította a köznép földreform-követelését. Igy vált 3 millió koldus és másfél millió kivándorló országává hazánk, melyben a nagybirtokok aránya 1945-ig a legmagasabb volt Közép-Európában. A német, francia és olasz kereszténydemokrata mozgalmakhoz hasonló, a nép többségét megszólító párt így nálunk nem alakulhatott ki, amely egységesítette volna a nemzetet a századforduló utáni nehéz időkre. Trianon és az utána következő belső megosztottságunk is erre vezethető vissza.

Eddig csak a nemzetet egyesítő összetartozás-tudat, a hazaszeretet – amely elkötelezetten itthon tarthatná fiataljainkat – mai gyengeségének javítását elősegítő, egy több reményt adó, valódi, néprajzszemléletű történettudomány és tanítás szükségéről szóltam. De a most már alig kutatható néphagyomány, népművészet ismerete nemcsak történelmi tudatunkat javíthatná, hanem mai életünk szinte minden részében érvényesülő tanok, ismeretek területén is nagy segítségünkre lehet. Például a népköltészet szerepének, funkciójának ismerete érzelmi és társadalomerkölcsi tekintetben is.

A népköltészet lényegében az emberi kapcsolatok létrehozásában mutathat többé-kevésbé követendő mintát. Elsősorban művészi formában fogalmazta meg az emberi együttélés, kapcsolatok etikáját, de egyben formát adott a megmásíthatatlan múlt feldolgozásához is. Mert a balladát egy olyan valaki énekelte el, akit az abban megfogalmazott rend semmibe vett, annak áldozata lett, vagy éppen e bűnök elkövetője volt, lelkiismeretében szenvedő alanya. A korszerű lélektan a depresszió okainak megfogalmazására készteti a beteget, ez a művészeti terápia módszere. A művészet, költészet nem lehet csak a színház, a hangversenyterem, a televízió vagy mobiltelefon ügye. A szépalkotás magányos és együttes öröme elemi emberi szükséglet, kielégítetlensége megmérgezi az emberi kapcsolatokat. Barkóczi Ilona és Pléh Csaba a Kodály-módszerű, zenetagozatos iskolák tanulóit összehasonlította az elitiskolák tanulóinak teljesítményével, és mint kiderült, a zenetagozatos gyermekek sokkal kreatívabbak azokban a tantárgyakban is, amelyekből az elitiskolába járók több órában kapnak kiképzést. A népköltészetre alapozott elemi oktatás Japánban és Norvégiában is működik, nálunk már alig. A hagyományos népi játékokban nincs versengés, hanem az együttműködés, az együttes szépteremtés öröme. Magam is megfigyelhettem,

Helyreállított lakóház tornáca Zsobokon. Benkő Levente felvételei

hogy óvodákban, ahol ezeket megtanítják, milyen lelkesen, örömmel játsszák. Az egyszerű, népi díszítőformák ismeretére épített rajzterápia, Platthy István rajzköre a pszichiátriai társaság elismerését is kivívta.

Amikor fiaim megszülettek, immár fél évszázada, szigorúan elkülönítették a gyermekágyas anyáktól a csecsemőket, csak meghatározott időben hozták őket szoptatásra. Erre utasította édesanyjukat a gyermekorvos otthon is. Rendet kell tartani. Itt a gyermek bőgött, mert nem szopott eleget, ott az édesanya fejte magát. Ma már külföldön is elterjedt gyakorlat, és ennek szakirodalma is van: a csecsemőnek lehetővé teszik, hogy szoros, testi, érintő kapcsolatban legyen hosszú ideig anyjával. A Honvédkórház csecsemőosztályán is alkalmazták az Angliából „hazahozott" módszert, hogy az inkubátorba kényszerült gyermekeket is naponta több órára ráfektetik az anya testére. Ezt most kenguruzásnak nevezik. Ez volt régen a gyakorlat a néphagyományban, az egész világon: az anya gyermekét akár kétéves koráig is szorosan a mellére kötötte, és így végezte a dolgát, főzött, kapált, piacra járt, amint azt még Pécsett a vásárcsarnokba jövő palotabozsoki sváb asszonyokon is láttam az 1960-as években is. Nálunk az anya leánykorában kiválasztott mátkája látta el az újszülött családját mindennel, hogy a fiatal anyának semmi gondja nem volt másra, csak gyermekére, amely rajta, mellette feküdt, vagy szorosan be volt pólyálva, és akkor szopott, amikor akart. A „modern" orvostudomány a hagyománnyal szemben elítélte a szoros pólyázást is, ma már bizonyítottan az anyaméhben való kuporgás élvezetét találja meg ebben a csecsemő. Röviden összefoglalva: a több évezredes néphagyomány biztosította az emberiség gyarapodását, fennmaradását. Az a nép, amely nem eszerint élt, az néhány nemzedék után kihalt. A 18. századi elkülönözés után a természeti kapcsolatainak nagy részéből megfosztott Ormányságban hagyománnyá lett a születéskorlátozás, és nevetségessé vált a korábbi emberi kapcsolatok nagy része. Mára lényegében az ormánysági nép kiirtotta magát, pedig a 17–18. században népszaporulata éltette a Jászkunsági mezővárosok lakosságát.

A néphagyomány egésze, víz- és ártéri gazdálkodása, népművészettel, népköltészettel megerősített, emberi kapcsolataival ápolt magatartása az élet minden területén mintául szolgálhat gyökértelenné, bizonytalanná vált és fogyó népességünk életének, valamint földjének, természeti környezetének fenntartásában. A néprajz éppen ezért életfontosságú tanulságokat őrzött meg a gazdálkodással, az általános életmóddal, a családi és közösségi kapcsolatokkal, az egyén lelki állapotának javításával kapcsolatban, továbbá feladata, hogy a néprajzi szemlélet áthassa a természet-, a társadalom-, valamint a művészetelméleti, lélektani és magatartási tudományokat is. Jövőnk érdekében.

Takács Gábor

Értékes hagyaték bűvöletében

„A műalkotásban egyszerre van jelen
a vitalitás
és a rend. Egy halálsikolyban is élet
van, ott
feszül és lüktet benne, mintha
egyetlen
pontban sűrűsödött volna.”

(Kepes György)

Hazai viszonylatban a bőr művészi megmunkálásában kimagasló eredményeket ért el a 2004-ben elhunyt Szekernyés Márton.

Napjainkban egyre több szó esik egy nemes, természetes alapanyagról: a bőrről. A képzőművészetben szokatlan ugyan, az idők során azonban itt is teret hódított magának. A bőrdomborítás, bőrmetszés kevésbé ismert és elterjedt műfaj, de ma már helyet követel és kap magának kiállítótermekben is. A bőrt ősidők óta használja az ember, régebb óta, mint a vasat, rezet vagy a kerámiát. Megmunkálásában a tímárok szolgáltatják az alapanyagot a különböző mesterek számára. A cserzéssel kikészített állatbőr már az idők kezdete óta fontos alapanyag a világ minden táján. A marhabőr sajátos anyaga kiváló a képzőművészek számára is, kikészítésére pedig rendkívül sok lehetőség nyílik.

Írásunkat Szekernyés Péter Márton munkáival illusztráltuk.

A nyers bőrt nyúzás után mindenekelőtt tartósítani kell. A bőr tartósításának lényege víztartalmának minimalizálása. Erre két módszer van: a szárítás és a sózás. Ezt a műveletet követi a mészben való áztatás, ami alatt a felhám nyálkahártyája szétroncsolódik. Ehhez a művelethez mészhidrátot (oltott meszet) használnak. Kidolgozásában a következő művelet a szőrtelenítés, húsolás, színezés, végül pedig a mésztelenítés, pácolás és cserzés. A különböző fogásokat nem lehet könyvből megtanulni, ehhez igen nagy gyakorlatra van szükség. Ezért a bőrrel való munkálatok állandó jellegű kísérletezést igényelnek. A kikészített bőrt lábbelihez, ruházati cikkekhez, könyvkötéshez, belső berendezésben, különböző használati tárgyak előállításában használják.

A marhabőr mindig keresett lesz, mert természetes és minőségi. A bőr kikészítése, valamint feldolgozása alapján az idők során a mesterségek lassan elhatárolódtak egymástól, úgymint a tímár, a csizmadia, a nyerges, a szíjgyártó, a könyvkötő vagy a kordovános.

Hazai viszonylatban a bőr művészi megmunkálásában kimagasló eredményeket ért el a 2004-ben elhunyt Szekernyés Márton, akinek unokája, Szekernyés Péter Márton folytatja a kísérletezést a nagyapja által alapított Pelino Leahter cégen belül. Meg kell még említenünk a Pelle Art műhelyvezetőjét, Balázs Lászlót, aki a bőr megmunkálásában szintén szép eredményeket ért el. Balázs László a bőrmetszésre összpontosít, míg Szekernyés Péter Márton a bőrdomborítás terén ápolja az értékes hagyatékot.

Szekernyés Márton egész életét a bőrrel való kutatómunkának szentelte. Egyrészt a Dermata cipőgyári munkájában,

másfelől pedig a Petőfi (ma Avram Iancu) utcai műhelyében kutatta a bőr tulajdonságait vegyészmérnöki minőségében. Édesapja, idősb Szekernyés Márton is a bőr bűvöletében élt. A Dermata, valamint a temesvári Guban cipőgyárban dolgozott a bőr kidolgozásában. Tőle maradt egy önarckép, amit dédunokája ereklyeként őriz. Fia, Márton valójában egy közismert, legendás személyiség volt, számos mondása, cselekedete maradt az utódokra, mintegy anekdotaként. Mint érdekesség mondanám el, hogy egy alkalommal csak Szekernyés Péter Márton volt a műhelyben, amikor is kereste valaki a nagyapját, Szekernyés Mártont. Csak az unoka volt a műhelyben, amikor is kereste édesapját valaki. Később az unoka már nem tudta felidézni az érdeklődő nevét, nevét, így nagyapja elővett a zsebéből egy papírt és ceruzát, majd néhány vonallal felrajzolta annak az arcvonalait, akire gondolt – és lám, sikerült azonosítani a rejtélyes illetőt. Egy másik alkalommal Szekernyés Márton a tenyerébe rajzolta annak a portréját, aki őt kereshette.

Több alkalommal, amikor a színezéshez keverte a színeket, sietségében a cipőjén próbálta ki őket. Szekernyés Márton a város egyik legendás alakja volt, nem volt mobiltelefonja, internetje, mégis rengeteg ismerőse, barátja volt. Ahogyan Gy. Szabó Bélát a fametszet királyaként emlegetik, őt nyugodtan emlegethetjük a bőr királyának. Az unoka így két nemzedék tapasztalatait és tudását örökölte. Ezt az értékes hagyatékot gyümölcsözteti most munkáiban. Ám nem könnyű felnőni „az öreg fa árnyékában”, neki mégis sikerült. Már 2012-ben, a Szabók bástyájában rendezett egyéni kiállításán bizonyított.

Szekernyés Péter Márton 1980-ban született Kolozsváron. Már kora gyermekkorában megismerkedett a bőrrel, sokat volt nagyapjával. Elkísérte őt akkor, amikor munkatársaival találkozott a műhelyben, viszonyuk nagyon bensőséges volt. Mivel nagyapja sportember volt, az unokáját megtanította úszni, teniszezni, sízni, elvitte Kolozsra, Félixre, a tengerre. Ekkor még a szakma nemigen érdekelte, de figyelemmel követett mindent, ami nagyapja körül történt. Hallgatta elbeszéléseit, magyarázatait, hogy mit, miért csinál. Bárhova mentek, a műhelybe, vagy munkatársakkal való megbeszélésre, mindig magyarázott, valamire rámutatott. Ha nem mentek a műhelybe, akkor nála, otthon egyfolytában a bőrről mesélt. Vele soha unatkozott az ember.

Fiát nem érdekelte a mesterség, ő a sportnak élt, így minden figyelmét unokájára fordította. Így telt el néhány év, miközben a Bogdan Vodă Egyetem menedzsment szakján oklevelet szerzett. 2004-ben meghalt a nagyapja. Időközben sokan telefonáltak, kérdezték, hogy nincs-e egy Mátyás-szobrot, vagy napraforgót ábrázoló kép nagyapja munkáiból. Nem volt. Ekkor bement a műhelybe, és a meglévő matrica után domborított egy Mátyás-szobor-képet, vagy amit akkor kértek. Tudatosult benne, hogy ezekre a munkákra szükség, igény van, és a meglévő matricák után domborított, sajtolt egy-egy képet. Nagyapja egykori munkatársa, Bota Csaba, akivel mintegy 15 éven át dolgozott együtt, besegített, hazavitte a képeket, táskákat, hátizsákokat, és elvégezte azokat a műveleteket, amiket otthon is meg lehet csinálni. Egy adott pillanatban kijelentette, hogy ezen túl csak a műhelyben akar dolgozni. Eleinte gondot okozott, hiszen most már biztosítani kellett neki a munkát és a javadalmazást.

Rendbe tették a műhelyt, Szekernyés Péter Márton új gépeket szerzett be, felújította a régieket. Új varrógépet vásárolt, lazert, amivel sok műveletet el tud végezni, lyukasztó-, serpológépet. Felvette a kapcsolatot nagyapja egykori munkatársaival, és beszerezte a szükséges kellékeket: gyűrűt, mágnest, cipzárt stb. Így lassan megteremtették

a zökkenőmentes munkához szükséges környezetet. Elkezdett dolgozni. Beiratkozott a Népművészek Egyesületébe (Asociația Meșterilor Populari), és részt vett rendszeresen a központban rendezett kis vásárokon. Eleinte telefonált, érdeklődött, hogy mikor és hol van egy vásár – ma már meghívásokat kap számos belföldi és külföldi vásárra egyaránt. Emellett munkáival járja a városokat, úgymint Bukarestet, Temesvárt, Jászvásárt, Nagyváradot, Marosvásárhelyt. Külföldi vásárokra, Németországba, Magyarországra, Olaszországba és Új-Zélandba is eljutnak munkái. Valójában a nagyapjától örökölt matricákkal készült munkái teszik ki alkotásainak kilencven százalékát. A matricákból elvesz, vagy épp motívumokat tesz hozzájuk. A színezéssel is izgalmassá, mássá teszi a képet. Ezt a világot igyekszik tovább vinni a mai ember elvárásaihoz igazodva. Mintegy húsz éve foglalkozik bőrrel, ami egy izgalmas világot tár fel előtte.

A Szabók bástyájában rendezett egyéni kiállításán 2012-ben a nagyapja matricáival készített képeivel szerepelt, melyeket a színezéssel tett változatossá. Finom művű, árnyalt színezetű dobozaival, hátizsákjaival, laptoptáskáival, női táskáival ízelítőt ad a műfaj nyújtotta lehetőségekből. Most már nagyapjához hasonlóan sejtjeiben érzi a bőrt minden titkait. Munkái változatosak, ami a színezést illeti, nincs két egyforma darab közöttük. Az örökölt matricákból motívumokat ollózki, amik kompozícióvá tömörülnek, és hangulatok, gondolatok hordozóivá válnak.

...nagyapja matricáival készített képeivel szerepelt, amelyeket a színezéssel tett változatossá.

Gondok vannak a bőrrel. Van még egy bőrgyár Brassóban, de ott nem nagy a választék. A jó minőségű bőr, amihez hozzá lehet jutni, Olaszországból való. Hozzáférhető, nem drágább, mint a hazai termék. Nagy előnye, hogy már nem kell finomítani rajta, eddig mindig szükség volt valamilyen beavatkozásra. Minden tiszta kézimunka, a domborítás, színezés egyaránt. A meglévő matricára helyezi az előzetesen meleg vízbe felpuhított bőrt, majd egy kanállal végzi a domborítást. Sok megrendelése van kolozsvári képekre, amiket ajándékba visznek Amerikába, Kanadába. Amikor elvisznek valamit, rögtön pótolja. Így a polcok mindig tele vanna női táskákkal, mappákkal, hátizsákokkal, képekkel. Felméri, hogy fontos ismerni gyökereinket, és fontos ezeket a hagyományokat átültetni a hétköznapokba. A több ezer éves motívumkincs(ek)et és formavilágot többféleképpen is meg lehet jeleníteni, ő pedig él ezzel a lehetőséggel. Egyelőre a megszokott modelleket készíti, nem újít ebben, majd, ha nem lesz ezekre igény, akkor készít újakat.

Munkái meghitt, kedvelt használati tárgyaink közé tartoznak. E munkákban ötvöződik a szép szeretete, és a bőr mint természetes alapanyag. Jó érzékkel nyúl az anyaghoz, hasznos, változatos munkák kerülnek ki műhelyéből.

Bálint Réka, Dénes Kata Szilvia,
Kiss Kamilla Alexandra, László Csilla Júlia, Nagy Kamilla

A befogadó közösséghez hű pedagógus házaspár

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma a 2016/2017-es tanévben indította *Hétköznapi hőseink – írjunk történelmet!* elnevezésű kezdeményezését. Ennek lényege, hogy iskolások saját szülőfalujukból mutassanak be olyan embereket, akik bár nem kerültek reflektorfénybe, szélesebb körben nem kerültek az érdeklődés középpontjába, de munkájuk révén sokat tettek a helyi közösségekért, és rendkívüli képességeikről, kiemelkedő tulajdonságaikról, átlagon felüli jellemvonásukról tettek tanúbizonyságot.

A projekt erdélyi lebonyolítója az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, ezen belül a Közép-Erdélyi Magyar Művelődési Intézet, résztvevői romániai magyar iskolás csapatok. Új, *Hétköznapi hőseink* című sorozatában a *Művelődés* szerkesztősége a kezdeményezés során eddig született, helytörténeti adalékokat is tartalmazó dolgozatok szerkesztett, esetenként tömörített változatát teszi közzé.

„Elő van itt írva a kezdet. Maga a természet írta elő, mikor e tájat megteremtette. Egymásra szabadítva hegyeket, dombokat, hogy mindegyre összeugorjanak, de békítve is őket, hogy szorításuk elernyedjen, ölelés váljék belőlük. A Szilágyságról csak ezzel lehet kezdeni a krónikát: hepehupával, amely alábuktatja és kiemeli az utat, az utast, az egész tájat. Elrejt, mint oltalmazó barát. De kiad, mint gonosz áruló, megcsal és megvigasztal, tövises, szamárkórós dombhátak után szőlőskerteket hoz elém, sárba süppeszt az agyag, de rézhegyre mászhatok, mint a mesében. Babits tán sosem járt itt, fenséges borzongással megérezte mégis azt, amikor a hepehupás tér (…) hirtelen alábukik a semmiségbe. Varsolc fölött mindig ez a kép kísért meg. Egy újabb forduló, s megint előttem a táj, a falu, a házak gazdag sora, a kakasos és dupla keresztes templomok, a rétek és a patak puha ágya…” (Beke György: *Szilágysági hepehupa*)

Számunkra nincs a világon még egy ehhez hasonló hely, amely ennyi melegséggel teli fogadtatást és szépséget nyújtana.

Bevezető

Ez a borzongással, melegséggel vegyes érzés valamennyi varsolci számára ismerős. Ez keríti hatalmába a rövidebb vagy hosszabb útról hazatérőt. Számunkra nincs a világon még egy ehhez hasonló hely, amely ennyi melegséggel teli fogadtatást és szépséget nyújtana. Az utcák kinézete változik, de a frissen sült fánk íze, az üstben főtt szilvaíz illata, a szilágysági pálinka torkot jólesően maró csípőssége, a családias hangulat reméljük, sohasem.

Dolgozatunk alanyai egy varsolci pedagógus házaspár, Kacsó Sándor és Kacsó Ibolya. Az ő életüket, szakmai munkásságukat, és különösen Varsolc település életében betöltött szerepüket szeretnénk szélesebb körben megismertetni.

Dolgozatunk írásakor úgy gondoltuk, hogy a teljesebb összkép kialakításához szükséges településünk bemutatása, ahol hőseink is élnek. Csak ezáltal kaphatunk teljesebb képet arról, hogy miben is rejlik életútjuk hősiessége. Végighallgatva az idős tanítóházaspárral készített interjút, szembetűnő ragaszkodásuk a településhez. Nem itt születtek, de életük nagy részét itt élték le, és már rég varsolcinak vallják magukat. A beszélgetés során az interjúalanyok szerények, saját munkájukat a közösséghez mérve határozzák meg, a beszélgetés jó részét a település és az itt élők dicsérése teszi ki. A száraz történelmi adatok mellett, úgy gondoltuk, hogy a személyes vélemények sokkal alaposabban, szórakoztatóbban nyújtanak teljesebb képet a településről, az itt élőkről. Szerettük volna megtudni, hogy miért szeretik az itt élők szülőfalujukat,

Az 1977-1978-as tanév végzősei, a második sor középen Kacsó Sándor igazgató

miért jó itt élni. Szívmelengető válaszokat kaptunk.

Az iskolatársaink őszintén válaszoltak a kérdéseinkre. Következésképp elmondható, hogy a településen élők szeretik szülőfalujukat. Néhány szép példa erre: „Az én falum neve Varsolc. Szeretem, mert az emberek segítőkészek és kedvesek. Kicsi település, de sokkal több szeretet van benne, mint egy nagyobb városban. Amikor reggel felkelek, nem az autók zaját, hanem a madarak csiripelését hallom. Ha elmegyek valahova, honvágyam van, mert érzem, hogy a falu visszahív… Örülök, hogy ebben a faluban élek, és hogy ilyen kedves segítőkész emberek vesznek körül…" Vagy: „…szeretem a házunk mellett elfolyó patakot, az állatokat, ami városon nem lenne." Vagy: „Tamási Áron szavaival élve »azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne«, számomra Varsolc ez a hely." És végül, de nem utolsó sorban: „Miért is szeretek Varsolcon élni? Eszembe jut a tavasz, amikor a lovasszekerek a rétre indulnak, megtelnek az utak-mezők a dolgozni induló emberekkel."

Néhány adat Varsolc történelméről

Varsolc (románul Vârșolț) szilágysági, szűkebb értelemben krasznamenti település. A Kraszna folyó termékeny völgysíkján, a Meszes-, és a Magura-hegységek nyúlványai által körülölelt dombok között terül el. A településen áthalad a Nagyváradot Zilahhal összekötő forgalmas megyei út. Keletről a falut a Varga-domb (328 m), a Kerek-hegy (361 m) és a Baglyos (332 m) nevű dombsor határolja, amelyek szőlőtermesztésre, és gyümölcs-, főleg szilvatermesztésre alkalmas területek.

Az egyházközség legrégebbi kegytárgya egy ismeretlen adományozótól származó úrvacsorai ezüsttányér 1639-ből.

A források a település nevének eredetét a magyar varsa szóból eredeztetik. A varsa, verse halászati eszközt jelent. A varsa ősi formája a vízbe helyezett rőzseköteg. A rendelkezésünkre álló források szerint a korai középkorban a mai település helyén tó volt, ahol a fehér barátok a varsát halászásra használták. Ezt erősítik meg az olyan határrészek, mint a Vizes vagy a Sásas-rét. A szájhagyomány azt is tartja, hogy a Kalabocs határrészen a fehér papoknak volt kolostoruk. A kolostornak ma már nyoma sem található, de egy kút, amelyet Kápolna-kútnak neveznek a helyiek, még ma is áll, és hűs vizet kínál a szomjasan arra járóknak. Ezt a kolostort a Jakcs család – amelynek ősi fészke Kusalyban volt – építette az általuk ide telepített Ferenc-rendi szerzeteseknek. A szájhagyomány valóságalapját erősíti az a tény is, hogy a kút közelében elterülő határrészt Paprétnek nevezik. Ez a terület lecsapolása előtt mocsaras, nádas hely volt, amelyet a Kólicka és a Katrics bőséges vize táplált. Az ezen keresztülvezető hidat pappalójának, vagy ahogy napjainkban a románosított változatában használjuk, banpalónak hívják. Arra a tényre, hogy ennek a hídnak eredeti neve pappaló, éppen Kacsó Sándor tanár úr, hétköznapi hősünk hívta fel a figyelmünket. A híd a községközpont Varsolcot és a hozzá tartozó, szinte teljesen román nemzetiségű falut, Krasznarécsét köti össze. A kiejtés módosulása ebből a helyzetből adódik.

Petri Mór *Szilágy vármegye monographiája* című kiadványában már 14. században is létező településként említi Varsolcot. 1361-ből származik az első írásos feljegyzése Varsuch alakban. A település nevének írásmódja az évszázadok során folyton változott: 1423-ban Varsocz, 1460-ban Warsolcz, 1533-ban Warsocz, 1685-ben Varsocz alakban rögzítették a források.

A varsolci református egyházközség tulajdonában fennmaradt feljegyzések, úrvacsorai kellékek nyújtanak biztos ismeretet a település múltjáról. Az egyházközség legrégebbi kegytárgya egy ismeretlen adományozótól származó úrvacsorai ezüsttányér 1639-ből. A templom helyén a fehér papok kápolnája állott.

A román tagozat végzősei az 1970-es években

1723-ban épül fel református a templom, amely 1774-ben leégett, viszont 1779-ben már az újraépült templomban tartottak istentiszteletet. 1773-ban készült a szószék fölé a pelikándíszes korona. Orgonáját 1883-ban Johannes Kremmer építette. Legrégebbi fennmaradt harangja 1658-ból való a következő felirattal: „In te Domie speravi, 1658. fudi curavit ecclesia reformata Varsolcziensis."

A Kraszna folyó mentén elterülő település jelentős mezőgazdasági tevékenységet folytat.

A Közép-Szolnok, és Kraszna vármegyék között fekvő település hol az egyik, hol a másik megye részét képezte, de mindig a Krasznai járáshoz tartozott. Szilágy vármegyéhez Kraszna vármegyétől került. A település feletti birtokviszony az évszázadok során gyakran változott. 1361-ben, mint birtok, Varsuch Tamás fia, Miklós tulajdonában volt, 1362-ben pedig a Gutkeled nemzetségből származó Kusalyi Jakcsok birtokaként jegyzik. I. Lajos király egy 1362-ben kelt feljegyzésében meghagyta a Kolozsmonostori Konventnek, hogy a kusalyi Jakcsot Varsolc birtokába vezesse. 1487-ben Drágfy Bertalan szerezte meg a birtokot, Zsigmod király még ebben az évben beiktatta a birtokba. Jelentősebb birtokosai még: Ördög Simon, a keceli Szele Márton, Báthory András és Báthory Zsigmond, Borzási Miklós, Kéméri Miklós. 1545-ben újra a kusalyi Jakcs család tulajdonában volt.

Varsolc népes település volt a 16. században. Az 1553-as összeírásban 47 és fél kapu utáni adózás, 3 bíró, 22 szegény, 21 új ház szerepel. A kuruc–labanc háborúskodások gátat szabtak a település fejlődésének, a falu elnéptelenedett, a lakosság jó része az Érmellékre menekült. Az 1711-es szatmári békekötés után a lakosság visszatért szülőföldjére, és jelentős népességnövekedés következett be, hiszen az 1725-ben már 232 lelket számláltak. 1808-ban Varsolcon 41 nemesi családot jegyeztek fel, közöttük néhány a teljesség igénye nélkül: báró Bornemissza, gróf Teleki, gróf Károlyi, Sebes, László, Fekete, Tokai, gróf Korda, Pozsonyi, Guti, Récsei, Kádár, Kocsi, Baksai, Kis, Orbán, Bagosi, gróf Toldi, Bálint, Szakács adómentes és adózó családokat. Legtöbb jobbágytelke báró Bornemissza Krisztinának és gróf Károlyi Józsefnek volt. Az 1848-as szabadságharc idején Varsolc népessége 1778 főt számlált, ami lényegesen jelentősebb volt, mint a szomszédos településé, Perecsené.

Az 1890-es évekre Varsolc lakossága szinte a felére csökkent, a korábbi lélekszámot csak az 1990-es évek elejére érte el újra. Az általunk ismert források nem nevezik meg a drasztikus népességcsökkenés pontos okát. Mi a 19. században Európa-szerte pusztító kolerajárványt is megemlítjük az okok között, hiszen az idősebb nemzedék még ma is pontosan emlékszik arra, hogy hol van a koleratemető helye, és hogy jelentős volt a halálozási arány.

A Kraszna folyó mentén elterülő település jelentős mezőgazdasági tevékenységet folytat, amit a megyeközpont, Zilah iparosítása sem befolyásolt.

A földek nagy része a jobbágyfelszabadítás (1848) után is földesúri tulajdonban marad, a zsellérségnek csak egy kevés része jutott földtulajdonhoz, a falu jelentősebb részét a szegényparasztság tette ki. A legelőjog elvesztése az állattartást is megnehezítette, állatállománya megcsappant. A lakosság megélhetési lehetőségként a zöldségtermesztést honosította meg, amelyet mindmáig a folyóparti lapályos terület, a termőföld minősége, a közeli városok felvásárló ereje is kedvezően ösztönöz. Meghonosodott a hagyma termesztése mellett, a káposzta- és a zöldségtermelés is. A Kraszna menti települések széles körben ismertek munkaszeretetükről, valamint ízes-zamatos termesztett zöldségeikről. A hagyma termesztésének egy másfajta módját honosították meg, és alkalmazzák napjainkban is, amellyel egy gyomorkímélőbb, édesebb változatot fejlesztettek ki. A település határain, az utak mentén megfigyelhetők a zöldség-, és hagymatáblák,

Varsolci óvodások az 1970-es években. A hátsó sor középen Kacsó Ibolya óvónő

a kollektív gazdaság idején meghonosodott köztes növénytermesztési mód, a házak előtt pedig a lakosok árulják megtermelt portékáikat.

A turisztikai látványosságok közé tartozik a kikapcsolódás és a szórakozás helye: a varsolci szőlőshegy, ahol az épségben megmaradt és ma is működő több mint 150 borospince fogadja az ide látogatókat. A falu határában terül el az 1960-as években mesterségesen létrehozott, halászásra alkalmas vízgyűjtőtó, 2160 méter hosszú földgáttal.

Habár falunk a megyei főút mellett helyezkedik el, minden nyitottsága ellenére sokkal hagyományőrzőbb, mint a szomszédos települések. Az idősek még mindig hordják mindennapi ruházatként népviseletüket, a fiatalabb nemzedék pedig ünnepnapokon ölti magára. Nem kevésbé mellékes egy máig fennmaradt varsolci szokás: a szilveszteri koszorúzás, amely tudomásunk szerint egyedi jelleggel bír. Szilveszter éjszakáján, az asszonyok az előző napokban elkészített koszorút helyeznek a kútra, és kihúznak egy veder vizet, az úgynevezett aranyos vizet, amelyből másnap reggel a család minden tagja iszik. Ez a koszorú egész évben a kút dísze marad. Mezőgazdasággal foglalkozó településként a víznek mindig is fontos szerepe volt Varsolcon, tehát a víz, az életet adó elem iránti tisztelethez kapcsolható ennek a szokásnak az eredete.

A varsolci oktatás történetéből

Az oktatáshoz, az írásbeliséghez jutás lehetősége, ami régen csak az egyházi személyek kiváltsága volt, a 15. században kezdett szélesebb körben elterjedni. A reformáció térhódítása nagy szerepet játszott az anyanyelvű oktatás elterjedésében, amely Erdélyben a 16. században terjed el igazán pontosan a protestantizmusnak köszönhetően. Ám ebben az időszakban is oktatásról inkább csak a városokban beszélhetünk.

Petri Mór *Szilágy Vármegye Monographiájában* a vármegyei, meglehetősen nehézkesen induló oktatás helyzetére is kitér. Azt írja: „Közép-Szolnok vármegyének 1845. szeptember 29-dikén id. Wesselényi Farkas báró elnöklete alatt tartott ülésén báró Wesselényi Miklós, táblabíró, a vármegye rendeinek fájdalmasan panaszolja, hogy »bár a Zsibóra néhai szülei adakozásából virágzóra alapított népiskolát teljes igyekezettel törekedett még virágzóbbá s mintaiskolává« tenni, majd kisdedóvót alapított, a szülők »bűnös hidegségük s hanyagságuk miatt« sem az egyik, sem a másik intézetbe nem járatják gyermekeiket, jóllehet a szüléket a járási alszolgabiró is kényszerítette."

Interjúalanyaink segítségével a varsolci oktatás helyzetéről teljesebb képet kaptunk. Mint mondták, a falvakban még a 20. század második felében is gondok voltak a kötelező oktatás terén, hiszen a tanévek sokkal rövidebbek, az oktatási körülmények pedig nagyon szegényesek voltak. A gyermekek a téli hónapokban nem jártak iskolába, mert nehezen lehetett a fűteni a tantermeket, ehhez képest nyáron a mezőgazdasági munkában résztvevők hiányoztak sokat az iskolából.

Varsolcon az oktatás intézményes keretek közötti beindulása a 17. század első felére tehető, és szorosan kapcsolódik a református egyház szervezéséhez. A rektori díjlevél szabályozta a fizetést: minden házas ember egy-egy kalangya búzát, egy-egy pint bort, vagy négy dénárt adott. Fát aszerint hordtak, ahogyan a prédikátornak. A település felekezeti iskolájáról 1816-tól tesznek említést a források, amelyekből kiderül, hogy Baktai István 200 rf-os (rénes forint) alapítványt tett az iskolások számára. 1896-ban az iskola állami fennhatóságú intézménynyé vált.

A 19. század utolsó évtizedeiben két elemi iskolája volt Varsolcnak: külön a református és külön a görögkatolikus tanulók számára, előbbi kettő, utóbbi egy tanteremben működött. Az 1918. évi impériumváltás után a román állami fennhatóság alá tartozó iskolát az iskolatanács vezette, amelynek elnöke Alexandru Sima, titkára Traian Hendea tanítók voltak. Egy 1925-ös jegyzőkönyv igazgatói elégedetlenségről tesz említést, miszerint a felnőttek írástudatlansága felszámolása érdekében indított

Kiruccanás a varsolci szőlőhegyen az 1970-es években

osztályok nem népszerűek a lakosság körében. 1930-ban született döntés arról, hogy további tantermeket építsenek a magyarul tanuló diákok számára. 1936-ban épült a napjainkban „kisiskolának" nevezett épület a művelődési otthon mellett, két tanteremmel és egy irodahelyiséggel. A harmadik tanítói állás kérvényezését is szükségesnek tartották a megnövekedett tanulói létszám miatt. Az 1934/35-ös tanévben 152 tanuló iratkozott be, ebben az időszakban községi adományból az iskolát 24 új paddal szerelték fel.

…nem adta fel, háromszor felvételizett a Bolyai Tudományegyetemen, míg végül felvették a történelem–filozófia szakra.

Az 1940-es években az iskola 770 kötetes könyvtárral is rendelkezett, amit a község lakói számára is elérhetővé tettek. Az 1950-es tanévre 358 tanuló iratkozott be, ehhez képest a jelenlegi létszám nem éri el a 200-at. Az iskolába járás nehézségeiről interjúalanyaink meséltek, de beszédesek a fennmaradt fényképek és a nagyszülők elbeszélései is, akikről tudni kell, hogy a második világháború utáni kvótarendszerben málékenyérrel, mezítláb járták ki az iskolát. A kommunista diktatúra idején kezdődött az óvodai oktatás, amelynek mostani épülettervét Kacsó Sándor engedélyeztette és építtette fel. 1972-ben, szintén Kacsó Sándor igazgatósága idején adták át az új iskolaépületet nyolc tanteremmel és két laboratóriummal felszerelve.

Az igen szegényes forrásanyagból fennmaradt néhány név, akik a varsolci iskolában hosszabb ideig tanítottak: Báthori József (1920–1930), Sipos Margit, Butyeránné Lakatos Teréz, Pozsonyi Irén, Spanyol Elemér, Kósa Károly, Sebestyénné Magyari Erzsébet, Péter Mária, Máthé Emma, Bekő András, Kacsó Sándor, Kacsó Ibolya.

Kik a varsolci hétköznapi hősök?

Amikor a projektbe beneveztünk, közösen töprengtünk azon, hogy kiről írhatnánk, kiket tartunk mi hősöknek a településünkön? Egyáltalán: kire és miért mondjuk valakire azt, hogy hős? Csak a férfiak, csak az idősek, vagy csak az elhunyt személyek lehetnek hősök? Valamilyen hangzatos vagy maradandó, emlékezetes tettet kell végrehajtania, hogy hősként tekintsünk valakire? Először mindannyian a háborús harctéren bátorságot mutató, vagy harc közben elesett személyekre gondoltunk, hiszen ők valóban különleges bátorságról és áldozatvállalásról tettek bizonyságot. Aztán fokozatosan szűkült a meghatározás köre. Rájöttünk, hogy hősöknek nem kell feltétlenül eget rengető tettet végrehajtaniuk, az is elég, ha csendben, szívvel-lélekkel, önfeláldozóan végzik a feladataikat, segítve ezzel egy kis közösség életét. Hős lehet egy családanya, aki gyermekei nevelését fontosabbnak tartja szakmai előmenetelénél, hős lehet bármelyik foglalkozás űzője, akiben kellő szeretet és alázat van arra, hogy a környezetében élők életét könnyebbé, szerethetőbbé tegye, akár saját kényelmének és a magánéletének a megnyirbálásával. Egyetértettünk abban, hogy ezek az emberek átlagon felüli munkát végeztek úgy, hogy semmit sem vártak cserébe, sőt ezek felelevenítésekor az alázat hangja szólt belőlük.

Így esett a választásunk a *Hétköznapi hőseink – írjunk történelmet* projekt keretében egy pedagógus házaspárra, Kacsó Sándorra és Kacsó Ibolyára. Az ő életük, szakmai munkásságuk, és különösen Varsolc település életében betöltött szerepük feltétlenül megérdemli, hogy a szélesebb nyilvánosság elé kerüljön.

Mint szó volt róla, az idős pedagógus házaspár nem Varsolcon született, ők a munkájuk révén kerültek a településre, a korabeli kihelyezések alapján. De az itt élők mégis a sajátjuknak érzik az „óvó nénit és a tanár urat". Bárkit kérdeztünk a településen, mindenki a szeretet és a tisztelet hangján beszélt róluk.

Amikor megkérdeztük őket, hogy vállalnák-e az interjúalany szerepét, gondolkodás nélkül igent mondtak, sőt megtiszteltetésnek érezték, hogy rájuk gondoltunk. De nem azért, hogy saját személyes vagy szakmai életútjukat méltassák, hanem azért, hogy segítsenek nekünk, a dolgozat íróinak. Büszkék arra, hogy belevágtunk ebbe a feladatba. És büszkék mindarra a kezdeményezésre és tevékenységre, amely a település nevének öregbítését vagy fejlődését szolgálja.

A beszélgetés meghitt, családias légkörben zajlott, és az alázat, a szerénység kísérte végig. Az interjú során keveset tudtunk meg alanyainktól saját szakmai tevékenységükről, emlékezésük szinte végig a Varsolcon élőkről, a kiváló eredményeket elérő személyek méltatásáról szólt. Az itt leélt 60 évből csak a pozitív dolgokat emelték ki, a szorgalmas és értelmes gazdaembereket, a továbbtanuló fiatalságot. A nehézségeket, a hiányosságokat, mint a közösséget összekovácsoló erőként fogalmazták meg. Szinte egy idealizált falukép rajzolódik ki a beszélgetésből, valószínűleg azért, mert ez az ő életszemléletük, ezt a pozitív hozzáállást vetítették át a pedagógusi pályájukra is: minden gyermekben meglátták a jót, a szerethetőt, a tehetséget, a fejleszthető képességeket, és ezt nem hagyták veszni.

Életút

Kacsó Sándor a Szilágy megyei Krasznahorváton született 1936. május 30-án, értelmiségi családban. Édesapja a település református lelkésze volt. Interjúnk szomorú légkörben kezdődött: felhőtlennek induló gyermekkorát a tragédia sötét fellege árnyékolta be, amikor alig négy és félévesen elveszítette a számára egyik legkedvesebb személyt, édesanyját: „Amire szívesen emlékszem, talán olyan nemigen volt, de amire

Vasárnap délutáni nótázás a varsolci szőlőhegyen az 1960-as években, középen, szürke szvetterben Kacsó Sándor

visszaemlékszem, mert vissza kell emlékeznie az embernek, ha akarja, ha nem: négy és fél éves voltam, amikor meghalt édesanyám... és attól kezdve úgy nőtten fel, mint egy félárva gyermek, akivel nemigen volt, aki törődjön." Egy év múlva a másfél évvel kisebb testvérét is elragadta a halál. A nehéz gyermekkort, az akkori történelmi kor nehéz körülményei csak tovább fokozták. A helyben, Krasznahorváton elvégzett elemi négy osztályt a középiskolai évek követték volna, de a családi körülmények – a kommunista diktatúra kibontakozása és az egyház üldözése idején papi származása – ebben megakadályozta. Nem kapta meg a jóváhagyást a továbbtanulásra, egyetlen középiskolába sem vették fel, mivel az édesapja lelkész volt. Az akkori kommunista ideológia ugyanis az egyházi élet teljes felszámolását tervezte. Tiltotta a templomba vagy az imaközösségbe járást.

Az általános iskola végeztével Kacsó Sándor egy évig otthon maradt, és besegített a mezőgazdasági munkába, megismerve ezzel annak nehézségeit. De a tanulási vágy sokkal erősebb volt benne, mint a rendszer fenyegető tiltása. Mint a kommunista diktatúra éveiben annyian és annyiszor, most is megtalálták a kiskaput a rendszer kijátszására. Az 1950-es évek elején édesapja testvére Bözödújfaluban volt jegyző, majd Székelykeresztúron mérnök, aki „örökbe fogadta", nevére vette, így került be, és tanulhatott a székelykeresztúri állami tanítóképzőben. Középiskolai tanulmányait kitűnő bizonyítvánnyal végezte el, évfolyamelsőként. Szeretett volna tovább tanulni, és felsőfokú oklevelet szerezni, de újabb nehézséggel szembesült a származása miatt. Hiába volt a kitűnő bizonyítvány, mert az egyetemi felvételi okmányokhoz a születési anyakönyvi kivonatot is csatolni kellett, s az nem felelt meg a kor ideológiájának. De nem adta fel, háromszor felvételizett a Bolyai Tudományegyetemen, míg végül felvették a történelem–filozófia szakra.

Az édesapa szovjet fogságba került, ahol már saját bőrén tapasztalta meg a kommunizmus ideológiáját és valóságát.

Hasonló igazságtalan esetről mesélt, ami az egyik tanítványával történt meg. A leány színtízes tanulóként szeretett volna felvételezni a nagyenyedi tanítóképzőbe, de mivel a szülei nem voltak kollektívtagok, abban az időben erre esélyt sem kapott a „nem megfelelő származása" miatt. Hiába igyekeztek megmagyarázni a szülőknek, hogy sajnos, ez a feltétele annak, hogy a gyermekük továbbtanulhasson, a szülők bíztak abban, hogy a kollektív gazdaságba lépés elkerülhető. Jobban ragaszkodtak a földhöz, mint a gyermekük továbbtanulásához. Három hét múlva a szülők kénytelenek voltak beiratkozni a kollektív gazdaságba, az édesapa pénztáros lett, de akkor már késő volt. A leány sorsa a hagyományos falusi szabályt követte: a férjhezmenetelt, a gyermekvállalást és a normázás a mezőgazdasági termelőszövetkezetben.

Miközben arra várt, hogy felvételt nyerjen az egyetemre, Kacsó Sándor Krasznahorváton könyvelőként dolgozott. Tanulmányai befejeztével 1959. szeptember 15-től Varsolcon megkezdte 44 évig tartó tanári pályafutását, amely hivatalosan 2003-ban, nyugdíjba vonulásával zárult. De az oktatás, a nevelés ezzel nem ért véget. Mindmáig bárki bármilyen kérdésben hozzá fordul, szívesen segít, akár tanáccsal, akár könyvekkel, akár egy egyszerű kérvény megírásával. A volt tanítványai életútját ma is figyelemmel kíséri és büszkén eleveníti fel sikereiket.

Dolgozatunk másik interjúalanya, Kacsó Ibolya, született Cséplő 1940 októberében látta meg a napvilágot Bukarestben. A család Székelyföldről a jobb megélhetés reményében költözött 45 évvel korábban a román fővárosba. A második bécsi döntést követően, amikor Észak-Erdély visszatért Magyarországhoz, azonnal áttelepülnek Kolozsvárra, csak az októbert, az ő megszületését várták meg. Gyermekkorát és ifjúságát Kolozsváron töltötte, polgári családban nevelkedett. Édesanyja gépírónőként, édesapja gépkocsivezetőként dolgozott. Ezekre az évekre szép emlékként és örömmel tekint vissza. A városi polgári élet kényelmében nőtt fel, még akkor is, ha gyermekkora a háború éveire és az azt követő, anyagilag, szellemileg megnehezített évekre esett, és a háború nehézségeit ők is megszenvedték: „... hát nekem a gyerekkorom nagyon szép volt. Tudod, mert azért városon, úgy ahogy, háború volt, de azért nem kellett éhezni, azért meleg volt, gázfűtés volt, fürdőszoba volt, villany volt."

Bukarestből, a tisztességes és szorgalmas munkának köszönhetően szülei egy személygépkocsival és egy teherautóval érkeztek Kolozsvárra, de a német, majd a szovjet megszállás idején ezeket a járműveket elkobozták. Az édesapa szovjet fogságba került, ahol már saját bőrén tapasztalta meg a kommunizmus ideológiáját és valóságát, és azt is látta, hogy e rendszer kényszerítése alól kibújni nem lehet. Talpraesettségüknek, felvilágosult szemléletmódjuknak köszönhetően, a szülőknek sikerült nyugodt gyermekkort biztosítaniuk három gyermeküknek.

Iskolai éveit Cséplő Ibolya a Marianumban kezdte, itt járt három évet, majd az intézmény államosítását követően a 23. számú állami iskolába került,

Az 1988-1989-es tanév 8. osztálya, a hátsó sor középen, sötét öltönyben Kacsó Sándor osztályfőnök

végül a mostani Báthory István Elméleti Líceumban akkor működő Állami Magyar Pedagógiai Iskolában szerzett óvónői képesítést. 1958. szeptember 1-jén érkezett Varsolcra, mint címzetes óvónő. A szomszédos település, Kraszna akkor még Kolozs megyéhez tartozott, akkor úgy gondolta, hogy innen majd könnyebben hazamehet Kolozsvárra.

A varsolci évtizedek

Saját életútjuk megismerése mellett a beszélgetések révén településtörténeti ismeretekkel is gazdagodunk, például Varsolc 1950-es 1960-as évekbeli életével is megismerkedtünk.

Amikor Varsolcra megérkezett, az addig megszokottól teljesen eltérő mindennapokban találta magát az akkor alig 19 éves Cséplő Ibolya. Itt ugyanis akkor még hiányoztak az életet alapvetően megkönnyítő feltételek. A faluban nem volt vezetékes villany, a vizet a kútról hordták, fával tüzeltek, de ebből is hiány volt. Az emberek szegénységben éltek, de ez csak a kívülről érkezőnek tűnt fel. Kacsó Ibolya, vagy ahogy mi nevezzük, Ibolya óvónéni így emlékszik vissza a kezdeti évekre: „Nem volt fánk, amivel télen fűtsünk. Csak szombat este, a fürdéshez tudtunk tüzet rakni, de úgy, hogy a tanár úr, kultúrigazgató is lévén, az aktatáskájában hozott egypár darab fát. A gyermekek ebédidőben elővették uzsonnás táskájukat, amely pléhből volt készítve, és elkezdenek enni. De mit esznek, mit esznek, életemben nem láttam olyat?" A gyermekek ebédre egy-egy szelet üres kenyeret és egy felcikkelt, sózott hagymát hoztak. Sem csomagolópapírjuk, sem poharuk nem volt, hogy vizet ihassanak. November utolsó napján zárták az óvodát, mert a vakációt télen kapták a gyermekek, mivel tüzelőfája sem volt a tanintézménynek. De novemberben még sok gyermek mezítláb jött az óvodába, pedig az akkori telek sokkal hidegebbek voltak a mostaniaknál. Ibolya óvónéni a keze között melegítette a gyermekek átfázott végtagjait.

Az 1970-es évek közepét megelőzően kevesen voltak, akik legalább középiskolát végeztek.

Ezeket az életkörülményeket nem hiányosságként élték meg. Meglátták azt, ami az akkori falusi életmódban értékelendő. Nem a megvetés, a lenézés irányából, hanem az elfogadás, a csodálat látószögéből közelítették meg az embereket és a gyermekeket. A szemük láttára bontakozott ki egy zárt falusi társadalom, amiből még nem hiányzott az emberség, a tisztelet, a segítségnyújtás. A városok társas magánya teljesen ismeretlen volt a számukra, hiszen itt, falun az emberek egymásra voltak utalva. Minden munkát saját kezükkel, a maguk erejéből és erejével végeztek, a kalákázás akkoriban mindennapos volt, amiben a nagy, szélesebb értelemben vett család, a faluközösség is részt vett. Így zajlottak a mezőgazdasági munkák (a hagymarakás, az aratás, a szüret, a málészedés), az építkezés, a család jeles eseményei (a disznóvágás, a lakodalom, a keresztelő, a temetés) stb. Mindez a városi elszigeteltség és bezártság után csodálatot, sőt elképedést váltott ki abból a fiatal értelmiségiből, aki úgy jött el otthonról, Kolozsvárról, hogy sohasem lépte át ottani szomszédja küszöbét. Ahogy a helybéliek mondják, a köszönésen kívül mással nem tartoztak egymásnak. Az, hogy egy munkáért nem járt fizetség, hogy a családi házakat kalákában építik, hogy a lakodalmas háznál napokig segédkeznek az emberek, sőt tyúkot, lisztet, tojást visznek, ez ismeretlen fogalom volt a számára. „Este írtam a levelet anyámnak: képzeld el, itt az emberek ingyen mennek dolgozni. És nem kérnek egy banit sem érte" – mesélte Kacsó Ibolya.

A saját házukat is kalákában építették. Az emberek szívesen jöttek segíteni a falu értelmiségének, és a kölcsön visszajárt, mert valahányszor valami kérvényt, beadványt kellett írni, illetve román nyelvű iratot kellett értelmezni, hozzájuk fordultak. A városi életmóddal szemben, ha Varsolcon nem füstöl a kémény, a szomszédok átmennek megnézni, hogy mi lehet a baj.

Az oktatás, a nevelés terén hatalmas feladat hárult rájuk. A faluba bekerülő pedagógusok, orvosok töltötték be az értelmiségi szerepet. Az 1950–1960-as években zárt, hagyományaihoz, földjéhez, életmódjához ragaszkodó faluközösségbe érkeztek, ahol még a szomszédos településekre férjhez menést is ferde szemmel nézték.

A helybeliek, mint korábban is szó volt róla, a tanulást sem tartották fontosnak. Az 1970-es évek közepét megelőzően kevesen voltak, akik legalább középiskolát végeztek. Ezek is inkább a pedagógusi pályát választották. A továbbtanulásnak nem igazán látták az értelmét, mondván, hogy az oktatás pénzbe kerül, ami a föld eladását vonja maga után, s ha a gyermek tovább tanul, akkor ki műveli meg a földet. Még ma is él Varsolcon az a mondás, miszerint „meghalni meg lehet, de a gárdontól (határrésztől) lemondani nem lehet".

A Kacsó házaspár több alkalommal szervezett kirándulást a diákjaiknak, hogy feltárják előttük a településen kívüli élet lehetőségeit. Egyik alkalommal, amikor a Medvebarlangot látogatták meg, megálltak Nagyváradon a kommunista párt akkori étkezdéjében ebédelni. Az akkori szűkös időszakban, amikor az üzletek polcai üresek voltak, csak ezeken a helyeken lehet jobb minőségű élelmiszerhez jutni. Az egyik diákjuk a leves után nem ette meg a sültet, pedig valószínű, hogy ilyen mennyiségű és minőségű ételhez

Kacsó Ibolya 2019-ben

ritkán jutott. A kérdésre, hogy „miért nem eszel?”, azt válaszolta, „mert elvitték a kanyalamat”.

Ebből a társadalmi szabályok szerint elmaradott közösségből kellett kitermelni, felnevelni a következő nemzedékek értelmiségi képviselőit. Ezt a nem kis feladatot vállalták magukra. Nem a hagyományok felszámolását tűzték ki célul, hiszen annak fontosságát ők is elismerték, hanem olyan képzett ifjúságot szerettek volna felnevelni, akik szülőfalujukba visszatérve fejleszthetik, oktathatják a következő nemzedékeket. Kacsóék már a legelején felismerték, hogy azok a gazdaemberek, akiknek több földjük van, módosabbak, azok tudással is rendelkeznek. Az interjú során Dénes Jakabot, a falu legmódosabb gazdáját hozták fel példának, aki olvasott ember volt, tudásával bármilyen értelmiségi körben megállta volna a helyét. Ezért is fektettek hangsúlyt a továbbtanulásra. Munkájuknak, ösztönzéseiknek következményeként a 1970-es évek második felétől egyre többen választották a középiskolai továbbtanulást, sőt egyetemre is felvételiztek, főleg a papi és az orvosi hivatást választva. A falusi társadalmakban a földművelés visszahúzó erő volt a továbbtanulással szemben. Varsolcon, miután a kommunizmus kisajátította a földeket, a helyben telepített csemetekert és az azonnali kereseti lehetőség akadályozta a továbbtanulást, amely, mint kiderült, csak rövidtávú életminőség-javulást jelentett.

Kacsó Sándor és Ibolya a településen közösségi szervező, irányító szerepet is betöltöttek, de nemcsak kulturális, hanem más téren is. Varsolcra érkezésükkor, mint szó volt róla, nem volt villanyhálózat. Nagy nehézségek árán, a központi részen bevezették a villanyt, de a falu távolabbi pontjai sötétben maradtak. A lakosság kifizette az oszlopok felállítását, de a huzalokra a mellékutcákban már nem maradt pénz. A tanár úr győzte meg az utca lakosait, és szervezte meg, hogy saját költségen vezettessék be a villanyt utcájukban.

Varsolcra érkezésüket követően kezdődött a kommunista párt kisajátító tevékenysége: az államosítás és a kollektivizálás. Beszédes az a történet, hogy miként ment végbe ez a kizsákmányoló folyamat Varsolcon. Miután a helyi földbirtokosokat deportálták, az üresen maradt házakba bement a falu legszegényebb embere, aki nyakába akasztotta a kiemelt gazda kolbászát, és úgy ette.

A kommunista diktatúra ideológiáját és terveit a helyi értelmiségi réteg kényszerű bevonásával akarta megvalósítani. Meg volt határozva a norma, hogy hány embert kellett meggyőzni, lépjenek be a kollektívbe, illetve a pártba. Székelyföldi híreket ismerve tudták, hogy ez a folyamat elkerülhetetlen lesz, a szénapadláson bujkálás sajnos, nem, vagy csak ideig-óráig menekíti meg az embereket a beiratkozástól. Ismerték a párt kegyetlen módszereit, és ettől igyekeztek megóvni a lakosságot. Ennek a folyamatnak a fájdalmas lényegét egy parasztember érttette meg az óvónénivel: álljanak össze mindannyian, és tegyék egybe a diplomájukat, ők a hét osztályról szólót, az óvónéni a tanítóképzős oklevelet, és osszák el egyenlően, mert a kommunizmus ezt hirdette. A hivatalokba bekerültek olyan mesteremberek, akik írni-olvasni tudtak, de volt olyan kollektívelnök is, aki analfabéta volt.

A vallás gyakorlását abban az időben tiltották a kommunista hatóságok. A gyermekeket minden vasárnap be kellett hívni iskolai foglalkozásokra, amit a párt és az ifjúsági kommunista szervezet kiküldöttei felügyeltek. Kacsóék, származásukból és neveltetésükből adódóan támogatták a gyermekek vallásos neveltetését, de értelmiségiek révén, a rendszer őket is szigorúan ellenőrizte. A kettő között kellett úgy lavírozni, hogy senki ne kerüljön bajba. Megkeresték azt a kiskaput, amely lehetővé tette, hogy a gyermekek vasárnaponként templomba menjenek. Nyolc órára hívták őket az iskolába, megengedték, hogy az udvaron játsszanak. A megyeközponthoz való közelsége miatt az iskola szerencsés helyzetben volt, mert a harangozásig megtörtént az ellenőrzés. És előzetes megegyezés szerint, amikor megszólalt a harang, a gyermekekkel a kertek alatt szépen elmentek az istentiszteletre.

> *Otthon kézzel készített rajzokon szemléltették azt, amit a falusi gyermekeknek nem volt lehetősége a valóságban látni.*

Az életkörülményeket ismerve, az iskola sem volt szerencsésebb helyzetben. A tanteremhiány miatt az oktatás délelőtt és délután is zajlott, három helyszínen: a néptanács épületében, a művelődési otthonban és a ma régi iskolának nevezett épületben. Az óvoda a volt egyházi épületben működött, egy nagy tanteremben. A négy csoportot két óvónő tanította. A csoportokat függönnyel választották el egymástól, és úgy szervezték a tevékenységeket, hogy egymást ne zavarják. Az óvodába több mint 100 gyermek járt, 1959-ben az ötödik osztályban 42 gyermek volt.

A nagy gyermeklétszám miatt szükség volt egy új iskolaépületre. Az 1969/1970-es tanévben kezdték el az új iskola építését, és 1972-ben adták át, éppen abban az évben, amikor Kacsó Sándort igazgatónak nevezték ki. Az új

Kacsó Sándor 2019-ben. Képek: a Kacsó család albuma, a dolgozatíró csapat.

épületnek mindenki örült, de a nehézségek az igazgató vállát nyomták. Az ő szavaival élve, „semmi sem volt, csak szigorú törvények".

Bútorokat, leltári tárgyat nem lehetett venni. A szövetkezeti asztalos műhelyben padjavítás címszó alatt tudtak szekrényeket készíttetni. Sokszor megtörtént, hogy az iskola működéséhez szükséges dolgokat saját pénzből fizették ki. Emlékezetes a táblafesték esete, amit Kolozsvárról, családlátogatások alkalmával vásároltak saját költségre, mert az iskolának nem volt pénze. Nehéz volt megoldani az iskola fűtését is, hiszen fa nem volt, szén is csak kevés, amely ha egy keveset felmelegítette az osztálytermet, szellőztetni kellett a szénszag miatt.

Óráikon, tevékenységeiken igyekeztek minél több ismeretet átadni, megmutatni a világot, de anyagi keret nem volt, a szemléltető eszközök, a felszerelés hiányzott. Esténként, otthon kézzel készített rajzokon szemléltették azt, amit a falusi gyermekeknek nem volt lehetősége a valóságban látni. A tanulók ceruzarajzok révén ismerhették meg a vasútállomást és a síneken elhaladó vonatokat. A tantervet a valós helyzet, a gyermekek igénye szerint formálták át úgy, hogy a lényeg megmaradjon. A mai napig is emlegetik volt diákjai a tanár úr történelemtanítási módszerét. Nem az évszámok voltak a fontosak, hanem az, hogy a történetként elmondott történelmi esemény felkeltse a diákok érdeklődését.

Kacsó Sándor igazgatósága idején építették fel a mai óvodaépületet is, amelynek tervezése, engedélyeztetése és kivitelezése rengeteg munkájába került. A kommunista ideológia fenntartását, a tervek teljesítését a kommunista párt elvárta, még akkor is, ha ez a kor bevett szokása, „divatja" szerint csak papíron valósult meg. Rendeletben kötelezték a néptanácsokat, hogy kéthetente pártbizottsági gyűléseket szervezzenek. Ennek előkészítését az akkori néptanácselnök Kacsó igazgató úrra bízta. Legtöbbször ezek a gyűlések meg sem történtek, de a beszámolókat, jegyzőkönyveket meg kellett írnia. Ez a „papírgyártás" nagyon lefoglalta kevés szabadidejét, ezzel magyarázza, hogy jelentősebb írásokat nem publikált, csak pénzügyi jelentéseket írt.

Kacsó Sándor igazgatósága idején építették fel a mai óvodaépületet is, amely rengeteg munkájába került.

Kulturális munkát ők is végeztek, sőt napi szinten ki kellett tölteniük a „kultúrnaplót", amelyben fel kellett sorolni, hogy milyen kulturális tevékenységet végeztek aznap. Szerepük volt a helyi színjátszó csoport és a tánccsoport működtetésében. A fellépésekre utazás volt a legnagyobb gond, mivel autóbuszjárat nem volt. Legtöbbször szekéren jutottak el a szomszédos településekre, fellépésekre.

Végszó helyett

Miért nevezhetjük a Kacsó házaspárt mindennapi hősöknek? Nem a hangzatos címek és nem a kitüntetések és oklevelek sokasága miatt, mert ezekben nem volt részük – nem mintha nem érdemelték volna meg! –, hanem egyszerűen csak azért, mert magukra vállalták a falunk, Varsolc gyermekeinek az oktatását évtizedeken keresztül. Mert ők voltak a nemzet varsolci napszámosai, akik odaadással tanították a szüleinket és a nagyszüleinket. Mert Kacsóék akkor sem mentek el, amikor lehetőségük lett volna rá, és maradtak, egyszerűen csak azért, mert úgy látták: itt szükség van a munkájukra. Mert úgy látták, hogy felelősek a kezük alá került tehetséges gyermekek sokaságáért, akiknek minden lehetőséget és támogatást meg kellett adni tudásuk gyarapítására, tehetségük és adottságaik kamatoztatására, hogy majd a maguk rendjén szülőfalujukba visszatérve, ők is szellemi lámpásai legyenek a közösségnek.

Három-négy pedagógus kivételével a varsolci iskola tanári kara állandóan változott. De hosszú távra csak az tud tervezni, aki itt él. És ők hosszú távra terveztek. Ismerték a gyermekek szüleit, nagyszüleit, képességeiket, iskolához való viszonyukat, és tudták, hogy mire lehet számítani. Tanítványaikra ma is büszkék. A beszélgetés során hatalmas lelkesedéssel, büszkeséggel meséltek az elért eredményekről, hogy ki hol él, mi lett belőle. És jóleső érzéssel mondták el, hogy néhányan, akik elmentek, még mindig felkeresik őket, s hogy milyen öröm ez a számukra. Ilyenkor teljes meggyőződéssel gondolják, hogy megérte a sok áldozatos munka.

A közmondás szerint egy egész falu kell egy gyermek felneveléséhez, de a Kacsó házaspár egy egész falu gyermekeit nevelték évtizedeken keresztül.

(Az írás születésekor, 2019-ben Nagy Kamilla és Dénes Kata Szilvia a Varsolci Általános Iskola 8., Bálint Réka 7., Kiss Kamilla Alexandra 6. osztályos diákja volt. Ma Nagy Kamilla a szilágysomlyói Simion Bărnuțiu Főgimnáziumban, Dénes Kata Szilvia a zilahi Silvania Főgimnáziumban tanul tovább.

Vezető tanár: László Csilla Júlia, könyvtáros, Varsolci Községi Könyvtár.)

Szekernyés Péter Márton bőrdíszműve